

II RIIGIKOGU

4. istungjärk. **Protokoll nr. 104 (7).** 1924. a.

II Riigikogu koosolek 15. mail 1924 a.
kell 10 hom.

Kokku on tulnud 83 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: Riigiwanem F.

Akel, siseminister Th. Rõuk, teedeminister K. Kark, töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna, põllutöominister A. Kerem, sõjaminister O. Amberg.

P ä e w a k o r d:

1. Rkl. A. Jõeäär'i küsimine teedeministrile Rohuküla raudtee alla wõõrandatud maade eest tasumaksmise kohta.

2. Rkl. A. Jõeäär'i küsimine Wabariigi Walitsusele Tallinna laewaühisusele laenuksantud summa tagasinõudmise kohta.

3. Rkl. A. Kärner'i küsimine põllutöoministrile wõõrandatud Kaiu ja Karitsa mõisadest planeeritud normaaltaludele maasaajate määramise kohta.

4. Rkl. M. Martna küsimine Wabariigi Walitsusele Tallinna sadamatehaste ja raudtee peatehaste töölistel ja ametnikudel saamata tööpalga ja palga waheraha kohta.

5. Rkl. A. Jõeäär'i küsimine põllutöoministrile Saaremaal asuwate kirikumõisade planeerimise asjus.

6. Rkl. J. Soots'i küsimine Wabariigi Walitsusele endiste mõisatööliste maaga warustamise kohta.

7. Läbirääkimised Wabariigi Walitsuse wastamise puhul arupärimiste peale:

a) Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimine ametiühisuste ruumide sulgumise asjus;

b) Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei ja iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühmade arupärimine 229 töölisteühisuse sulgumise asjus.

8. Wabariigi Walitsuse wastamine Saksa-Balti erakonna Riigikogu rühma arupärimise peale maaseaduse § 11 ja § 12 põhjal wõõrandatud inwentaari eest tasumaksmise asjus.

9. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele sõjaministeriumi mehaanikatöökodades päewapalkade wahendamise kohta.

10. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Tartumaa endisele I ringkonna walitsejale härra Jürman'ile antud kahe normaaltalu kohta.

11. Iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele korratuste kohta põllutöoministeriumi metsade peawalitsuses.

12. Tööstusliku töö seaduse täiendamise seadus — Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma ettepanek.

Koosolekut juhatab abiesimees K. Wirma.

Sekretääri kohal abisekretäär O. Köster, pärast abisekretäär J. Wain.

Koosolek algab kell 10.20 min.

1. Päewakorra Juhataja K. Wirma: Awan Riigikogu täiendamine. ma: Awan Riigikogu koosoleku. Kirjalikult on ettepanek tehtud wõtta esimeseks päewakorra-punktiks komisjonide täiendawad walimised. Päewakorra kohta on sõna rkl. Linnamägi'l.

W. Linnamägi (krst.): Paneksin ette täiendada päewakorda ühe punktiga, nimelt siseministeriumile eelkrediitide awamise ja tarwitamise seaduseelnõuga ja wõtta seda teiseks päewakorra-punktiks, sellepärast, et see on wäga kiire iseloomuga. Kui seda seaduseelnõu mitte enne 20. skp. wastu ei wõeta, siis jääwad siseministeriumile alluwad politseiametnikud ilma palgata. Sellepärast oleks tarwilik seda kiires korras wastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: Sõna on päewakorra kohta rkl. Jõeäär'il.

A. Jõeäär (sd.): Panen ette tänase koosoleku päewakorda wõtta: 1) kohtukäskjalgade taks — II lugemisel ja 2) tsiwiilkohtupidamise seaduses ettenähtud rahamäärade kõrgendamise seadus — II lugemisel. Panen ette need mõlemad seaduseelnõud päewakorra lõppu wõtta üksteise järele. Mõlemad on kiire iseloomuga ja sarnasel korral, kui tänased arupärimised, wõib olla, rutem läbi saawad, oleks soowitaw, et ka need seadus-

eelnõud wõiks tänasel koosolekul wastu wõtta ja homsel koosolekul oleks wõimalik neid sarnasel korral lõpulikult wastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: Päewakorra kohta on ettepanekud tehtud wõtta 1. päewakorra-punktiks komisjonide täiendawad walimised, teiseks päewakorrapunktiks siseministeeriumile eelkrediidi awamise ja tarwitamise seaduseelnõu ja päewakorra lõppu wõtta seaduseelnõud: kohtukäskjalgade taks ja tsiwiilkohtupidamise seaduses ettenähtud rahamäärade kõrgendamise seadus. Ollakse nõus, et ettepanekud korruga hääletamisele tulewad? Wastu ei olda. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on päewakorda täiendawad ettepanekud wastu wõetud, sellega on päewakord kindlaks määratud.

2. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta.

komisjonidesse
kohta.

Enne, kui päewakorra juurde minna, on sõna sekretääril teadaandmiseks Riigikogu juhatus poolt antud seaduseelnõude

Sekretäär O. Köster: Riigikogu juhatus poolt on komisjonidesse antud järgmised seaduseelnõud (loeb): Põhja-Eesti keskpõllutöökooli põllutööministeeriumile ülewõtmiseks eelkrediidi määramise seadus — rahaasjanduse komisjoni, heakorra ja julgeoleku seaduse (Wene sead. kogu XIV k.) § 173 muutmise seadus — üldkomisjoni, kinniswara omandamise kitsenduste ärakaotamise seadus wäljamaalaste kohta — üldkomisjoni, riigiomanduses olewate gipsilademete kasutamiseks tarwilikkude maade wõõrandamise seadus, mis rahaasjanduse komisjoni anti Riigikogu juhatus otsuse põhjal 5. maist s. a. — sisuliseks läbiwaatamiseks üldkomisjoni.

3. Riigi majandusnõukogu ja komisjonide täiendawad walimised.

Juhataja K. Wirma: Ette on pandud Wene ja Saksa-Balti rühmade poolt walida riigi majandusnõukogusse rkl. Hasselblatt ja töökaitse komisjoni rkl. Grigorjew. Hääletamisele tuleb walida majandusnõukogusse rkl. Hasselblatt. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Hasselblatt riigi majandusnõukogusse walitud. Hääletamisele tuleb walida töökaitse komis-

joni rkl. Grigorjew. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Grigorjew töökaitse komisjoni walitud.

4. Siseministeeriumile eelkrediitide awamise ja tarwitamise seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **W. Lintamägi:** Nagu teada wõeti Riigikogu poolt siseministeeriumile

alluwa politsei peawalitsuse ja niasama kohtuministeeriumile alluwa kriminaalpolitsei peawalitsuse eelarwe ainult 4-ja kuu peale wastu — kunni 1. maini, sellepärast, et otsustati kõiki politseisid koondada ja ühendada ühe peawalitsuse ning ühe ministeeriumi alla ja nimelt siseministeeriumi alla. Selle koondamise ja ülewiimise teostamiseks tarwilik seaduseelnõu on Riigikogu poolt juba I lugemisel wastu wõetud, kuid et lisaelarwe politseide ülewiimisest weel siimaani Riigikogule sisse antud ei ole, siis on pärast 1. maid politsei lisakrediidid kinni — neid ei ole enam. Loomulikult ei wõi siis mingisuguseid kulusid teha politseide peale pärast 1. maid. Kuna nüüd palgamaksmise päew õige ligidal on ja palkasid ametnikkudele maksta ei ole, sellepärast on siis otse möödapääsemata tarwiduseks saanud maksma panna tänawu aasta peale eriseadus: nimelt siseministeeriumile eelkrediidi awamise ja tarwitamise seadus, et selle seaduse põhjal wõiks politseide ülewalpidamiseks summasid anda kunni uue lisaelarwe wastuwõtmiseni Riigikogu poolt. See seaduseelnõu sisuliselt on sama, mis minewal aastal maksew oli ja seisab koos kolmest paragrahwist. Esimese mõte on see, et lubatakse eelkrediitide tarwitamist ainult nende kulude kohta, mis on ette nähtud kinnitatud politsei eelarwes 4 kuu peale ja ka ühes sellega ette nähtud järgnewas lisaelarwes. Tähenab, kui siis üks kulu oleks näituseks lisaelarwes ette nähtud, aga kinnitatud eelarwes mitte ei olnud, siis ei saaks seda kulu mitte teha. Nii et kulude tegemine politseide tarwis ripub ära kahest eelarwest, esiteks kinnitatud eelarwest ja teiseks lisaelarwest. Määr on kunni $\frac{1}{4}$ kuu kohta juba kinnitatud eelarwe kogusummas ja wastawalt uuele eelarwele tuleks wõtta $\frac{1}{8}$ kuu kohta, sest uus eelarwe tuleb 8 kuu peale. Kuid tähendatud kahest summast wäiksem summa wõib ainult eelkrediidi awamise ja tarwitamise seaduse järele tarwitatud

saada. Peale selle wiiakse selle seaduseelnõuga üle kohtuministeeriumist kriminaalpolitsei peawalitsuse tarwis määratud minewa-aastase krediidid remontide jaoks siseministeeriumi eelarwesse, sellepärast, et ehitused pooleli ja neid on tarwis lõpule wiia. Panen Riigikogule ette seda seaduseelnõu l lugemisel wastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduseelnõu l lugemisel wastu wõetud.

Aruandja W. Linnamägi: Teen Riigikogule ettepaneku käesolewa seaduseelnõu esimese ja teise lugemise wahel kodukorras ettenähtud kolmepäewalist waheaega mitte pidada.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

5. A. Jõeäär'i küsimine teedeministrile Rohuküla raudtee alla wõõrandatud maade eest tasumaksimise kohta ja teedeministri wastamine küsimise peale.

A. Jõeäär (sd.) (loeb): 1914/1915 a. wõõrandati Wene walitsuse poolt Rohuküla laiarööpalise raudtee ehitamiseks mitmelt omanikult osa nende päralt oluwate talude maadest, ilma et selle eest

tasu oleks makstud S. k. k. k. l j. §§ 594 ja järgmiste korras.

Riik eksploateerib Rohuküla raudteed, kuna aga maaomanikud isegi maademaksud raudtee alla wõetud maade eest maksawad, sest et need maad weel wormiliselt eraldatud ei ole.

Riigi raudteewalitsus on maaomanikudele nende palwe peale wastanud, et riik mingit wastutust tasumaksimise suhtes ei kanna ja soowitab rahulepingu art. XII põhjal Wenemaa poole nõudmisega pöörata. Ka rahulepingu järele on Wenemaa sarnaste nõudmiste täitmisest wabastatud (art. XI).

Palun härra teedeministrit wastata:

1) Kas on temal eelpooltähendatud asjaolud teada?

2) Mida kawatseb tema teha maaomanikkude nõudmiste rahuldamiseks.

Teedeminister K. Kark: Lugupeetud rahwasaadikud! Käesolewa küsimise kohta on minul järgmist seletada: Riigi raudtee ja raudteewalitsuse walda-

misel on 6000 tiinu maad, mis kõik Eesti-Wene rahulepingu järele Eesti wabariigi omanduseks sai nendes piirides, nagu ta Wene walitsuse käes oli. Et kõik nende raudteede kohta käiwad planid ja algdokumendid Põhja-Õhtu raudteewalitsuse käes Peeterburis olid ja sinna ka jäid ja kõigi järelepärimiste peale sealt kätte ei saadud, siis tuli raudteewalitsusel wäga rasketes tingimistes maawõõrandamise ja kreposteerimise küsimust lahendada. Praegu on olukord niisugune, et mitmed endised maaomanikud on raudteewalitsuse wastu esinenud nõudmistega tasumaksimise asjus wõõrandatud maade eest ja on hakanud wõõrandatud maid püüdma omale tagasi saada mitmesugustel wiisidel. Raudteewalitsus on kindlaks teinud, et mitmel korral on niisugused nõudmised olnud põhjendamata. Raudteewalitsus on dokumentaalselt kindlaks teinud, et nende wõõrandatud maade eest on juba tasu maksetud, kui mitte täiesti, siis osaliselt. Kuid mitmete maade kohta on see küsimus selguseta dokumentaalsete andmete puudusel. Kogutud dokumentaalsete andmete põhjal on suurem osa maid raudtee alla kreposteeritud, kuid osa maa-alast on kreposteerimata ja sellepärast on ka nende pealt maamaksud senni endistelt omanikkudelt wõetud. Need maa-alad on enamasti kõik sõjaajal wõõrandatud, ehk need maad, mis endises Pihkwa ja Peeterburi kubermangudes olid ja mille kohta meil dokumentaalsed andmed puuduwad.

Mis puutub eriti Haapsalu—Rohuküla raudtee wõõrandamise kohta, siis on raudteewalitsusel teada, et selle all olew maa on 1914 ja 1915 aastal Wene walitsuse poolt wõõrandatud. Kaebtusi selle tealuse maa kohta on tänawu aastal sisse tulnud ainult üks, kus endise maaomaniku poolt tasu nõutakse, millest aga raudteewalitsus Eesti-Wene rahulepingu artikkel 11-da peale toetades ära ütles. Tartu rahulepingu artikkel 11. põhjal tulewad kõik endised Wene riigi warandused Eesti riigile üle wabalt, ilma kohustusteta. Sama rahulepingu artikkel 12-das on öeldud, et Eesti riik ei kanna mingisugust wastutust Wene wõlgade ja igasuguste teiste kohustuste eest ja kõik Wenemaa kreditooride nõudmised Eestisse puutuwas osas tulewad Wenemaa wastu sihtida. Peale selle on weel olemas Tartu rahulepingu artikkel 13., mis annab Eesti riigile enamsoodustuse tingimused.

Ülaloodud andmete põhjal on minul ette pandud küsimiste peale au järgmist wastata: esimese küsimise peale — kas on teedeministeriumil eelpooltähendatud asjaolud teada — wõin wastata: jah on teada. Teise küsimise peale — mida kawatseb tema teha maaomanikkude nõudmistele rahuldamiseks — pean wastama: kawatseb Tartu rahulepingu artikkel 11. ja 12. alusele jääda, kuid kaasa aidata Wene walitsuse käest nimetatud summade kättesaamiseks, eraldi arwesse wõttes Tartu rahulepingu artikkel 13-dat, milline Eesti riigile enamsoodustuse tingimused annab. Et endised maaomanikud wõõrandatud maade maamaksust wabastataks, selleks kawatseb teedeministerium kõige lähemal ajal tarwilikka samme astuda.

6. A. Jõeäär'i küsimine Wabariigi Walitsusele Tallinna laewaühisusele laenuksantud summa tagasinõudmise kohta ja teedeministri wastamine küsimise peale.

kursi järele üle 10 miljoni marga wälja teeb, tagasi nõudmata. Laenu eest ühisus protsenta ei maksa.

Palun Wabariigi Walitsust wastata:

1) Missugustel põhjustel on laen tagasi nõudmata?

2) Kas kawatseb walitsus lähemal ajal samme astuda laenu tagasinõudmiseks?

Teedeminister K. Kark: Ette toodud küsimise kohta on Wabariigi Walitsusel järgmist seletada. Detsembrikuu algul 1918 aastal tuli Peeterburist laadungiga wenelaste poolt rekwereeritud aurik „Kodumaa“ Tallinna. Siin peeti aurik Eesti wõimude poolt kinni ja rekwereeriti üheks sõiduks Inglismaale, kuhu ta lina laadungiga saadeti. Inglismaal wabastati laew rekwisitsioonist ja anti omanikule tagasi, kes teda siis sunnitud oli remonti andma, sest laewa ei lastud Inglis sadamast ilma klassi uuendamata wälja. Et aga laewaühisusel raha ei olnud remondikulud kinni katta, siis pööras tema Wabariigi Walitsuse poole ja palus 10.000 naelsterlingit awansi palkade kuludeks ja paranduste jaoks, seletades, et wastasel

korral on Tallinna laewaühisus sunnitud laewa Inglis firmadele, kes walmis on raha wälja panema, pikema aja peale rendile andma. Sellega oleks aurulaew „Kodumaa“ inglastele üleandmise puhul kui weoabinõu riigile täitsa kaduma läinud. 1. aprillil 1919 a. tegi ajutine walitsus otsuse „Kodumaa“ wigastuste parandamiseks Tallinna laewaühisusele 10.000 naelsterlingit lubada, ja nõuda, et laen saaks Inglise naeltes tasutud, laewa Eesti tarwitada wõtta, kuid lahtiseks jätta, kas rekwisitsiooni wõi lepingu põhjal, ja laenu eest harilik protsent nõuda. Rahaministeriumi riigikassa juhataja seletuse järele oli 10.000 naelsterlingit seekord wäärt 450.000 Emk. Tegelikult olid aga sündmused juba ette jõudnud otsusest. Nimelt Eesti merejõudude juhataja admiraal Pitka oli juba 4. märtsil 1919 a. telegrammiga nr. 79 merejõudude Eesti agentile Londonis käsu andnud: „Kodumaa“ minu poolt rekwireeritud Eesti sõjalisteks otstarbeteks. Tarwilik awans antakse meie walitsuse poolt.“ Selle telegrammi põhjal tegi Londoni agent tarwilikud korraldused laewa rekwireerimiseks. Ajutise walitsuse otsusega lubatud laen anti aprillikuus 1919 a. auriku kapteni kätte, kes saadud rahast remondikulud 6.207 naela 6 shillingit 6 pentsi wälja maksis. 13. märtsil 1920 aastal wabastati merijõudude juhataja määruse järel komisjoni poolt aurulaew „Kodumaa“ rekwisitsioonist. Muuseas üleandmise komisjon teatas, et 4. märtsil 1919 a. laewa rekwireerimise ajal mingisugust rekwireerimise akti Inglismaal kokku seatud ei ole. Pärast laewa tagasandmist tekkis päwakorrale laenu tagasinõudmise küsimus. Tallinna laewaühisus ütles laenu tagasimaksmisest ära, seletades, et tema seda laenu ei ole saanud ja et rekwireerimise seaduse järele rekwireerijad kõik kulud kannawad. Siit tekkis suurem juriidiline waidlus, asi rändas asjatundjate käest asjatundjate kätte ja jõudis 27. märtsil 1924 a. Wabariigi Walitsusele otsustamiseks. Wabariigi Walitsusel on küsimus täpsete terminite puudusel, milliseid Londoni saatkonna arhiivist nõutud, weel otsustamata. Nende andmete põhjal wõin ette pandud küsimiste peale järgmiselt wastata. Esiteks, missugustel põhjustel on laen tagasi nõudmata? — Laen on tagasi nõudmata juriidiliste wahekordade selgusetuse pärast. 2) Kas kawatseb walitsus lähemal ajal samme astuda laenu tagasinõudmi-

seks? — Laenu tagasinõudmise küsimust kawatseb Wabariigi Walitsus lähemal ajal lõpulikul kujul ära otsustada, niipea kui tarwilised andmed kätte jõuawad.

7. A. Kärner'i küsimine põllutöministrile wõõrandatud Kaiu ja Karitsa mõisadest planeeritud normaaltaludele maasaajate määramise kohta ja põllutöministri wastamine küsimise peale.

A. Kärner (sd.) (loeb): 1922 a. jättis Kaiu wallanõukogu põllutöministeeriumi korraldusel Kaiu ja Karitsa mõisadest kumbagist 2 normaaltalule maasaajad määramata, põhjustel, et põllutöministeerium need kohad 4 eesõigustatud sõjawäelasele määrab.

Samal aastal 23. aprillil kohtade wäljaandmisel anti aga sõjawäelastele Richard Uritam'ile, Robert Karunga'le, Aleksander Rosalk'ile ja August Schönberg'ile igäihele 2 normaaltalu, see on kumbagist mõisast 4 talu, kokku 8 talu, mille tõttu osa wallanõukogu poolt määratud maasaajaid, eellinil olnud sõdurid ja mõisatöölisi maast ilma jäi.

1923 a. juulikuul rentisid Rosalk ja Schönberg omad kohad endisele Hõreda mõisapidajale ja praegusele rentnikule Stackelberg'ile edasi, ära müües wiimasele põllul kaswawa wilja ja riigilt odawa hinnaga ostetud inwentaari.

Palun põllutöministrit järgmiste küsimiste peale wastata: 1) missuguse seaduse põhjal on ülaltähendatud sõjawäelastele igale mehele 1 normaaltalu asemel 2 talu antud ja 2) missuguste määruste põhjal on lubatud kohti edasi rentida ja inwentaar ära müüa.

Põllutöminister A. Kerem: Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Ettekantud küsimise kohta on Wabariigi Walitsusel järgmist seletada. Kaiu mõisast on põllutöministri abi otsuse põhjal otsustatud kapten Karungale ja Uritam'ile 40—50 tiinulised kohad ühes tarwiliste hoonetega wälja planeerida. Planeerimise peakomisjoni otsusega 17. jaanuarist 1922 a. on krundid nr. 210 ja 211 ühendatud üheks krundiks nr. 211 all, niisama krundid nr. 226 ja 227 ühendatud üheks krundiks nr. 227 all.

Karitsa mõisas on Rosalk ja Schönberg'i palwel krundid nr. 231 ja 232 ühendatud üheks kohaks nr. 232 all, samuti krundid nr. 237 ja 239 üheks krundiks

nr. 237 all. Planeerimise peakomisjoni otsusega on kõik üllemaltähendatud ühendatud kohad põllutöministeeriumi korraldusel wäljaandmiseks jäetud.

Kaiu wallanõukogus oli kandidaatide ülesseadmine 23. jaanuaril 1922 a. Riigimaadeülema poolt oli wallawalitsusele teatatud wahekirjaga 2. jaanuarist 1922 a. nr. 1 all, et Kaiu ja Karitsa mõisast planeeritud kohtadele tulewad kandidaadid üles seada, kuna tema esitaja wallanõukogule wäljaandmise päewal tarwilised andmed annab. Riigimaadeülema abi seletuse järele on Kaiu wallawalitsusele enne koosoleku algust teatatud, et kaheksast kohast on planeerimise peakomisjoni otsusega 4 kohta planeeritud, missugused jääwad reserwi kõrgemate sõjawäelaste tarwis. Kandidaadid olla üles seatud wäljaandmisele tulewate kohtade arwu kohaselt. Maakonnawalitsuse protokollile järele on endistele mõisatööliste 6 krundi jäetud.

Kaiu wallanõukogu poolt on 22. aprillil 1922 a. maakonnawalitsuse ees protesteeritud selle kohta, et riigimaadeülema asemiku poolt olla teatatud, et 4 kohta reserwi on jäetud, kuna kohtade kätteandmisel neile 8 kohta on antud. Selle wallanõukogu protesti peale seletas Harjumaariigimaadeülem 15. juulil 1922 a. nr. 2292 all, et wallanõukogu poolt 23. jaanuaril 1922 a. ülesseatud kandidaadid maakonnawalitsuse poolt kõik kohtadele on kinnitatud ja sellega asi lõpulikult likwideeritud oleks.

Harju maakonnawalitsuse protokollist 17. märtsist 1922 a. selgub, et maakonnawalitsus kandidaatide kinnitamisel 3 wallanõukogu poolt ülesseatud vähemate eesõigustega kandidaati kinnitamata on jätnud, kinnitades nende asemele suuremate eesõigustega sõdurid.

Kohtade edasirentimise kui ka inwentaari ja põllul kaswawate wiljade müümise kohta Hõreda mõisa endisele omanikule Stackelberg'ile peawalitsuses andmeid ei ole.

Lisaks sellele wõin teatada, et ühe maasaaja poolt on minule järgmine tõendaw dokument üle antud: „Tõendan kõigile, kellesse see puutub, et mina Al. Rosalki ja Aug. Schönbergi normaaltaludel Karitsa asunduses palgaline ja nende wolinik olen ja et kõik wili ja inwentaar Rosalki ja Schönbergi omandus on. Stackelberg.“

Nimetatud 4 sõdurist on autasu-seaduse põhjal ühele sõdurile annetatud wa-

badusrist teenete eest ja ühel sõduril on maasaaja õigus järjekorras. Kõik nimetatud 4 sõdurit on põllutööministri sellekohase otsuse põhjal maasaajateks 1922 a. otsuse põhjal määratud.

8. M. Martna küsimine Wabariigi Walitsusele Tallinna sadamatehaste ja raudtee peatehaste töölisel ja ametnikkudel saamata tööpalka ja palga waheraha kohta.

M. Martna (sd.) (loeb): Saksa okkupatsiooni ajal jäi Tallinna sadamatehaste töölisel ja ametnikkudel, nagu ka raudtee peatehase ja mitme osakonna töölisel ning teenijatel tööpalka ja nõndanimeetatud palgawaheraha

saamata. Sellekohased nõudmisarwed on mainitud töönduste juhatuste poolt läbi waadatud, õigeks tunnistatud ning sõjakahjude hindamise komisjoni antud. Mainitud komisjon ei ole oma otsust weel andnud. Nõudmiste kogusumma on 27.518.538 marka, aktide numbrid — 4801 ja 26. 11.

Kas ei leia Wabariigi Walitsus võimaliku olewat mainitud tööliste nõudmisi juba ligemal ajal rahuldada, sellepeale waatamata, et Riigikogu Eesti-Saksa sõjakahjude kokkuleppe akti weel kinnitanud ei ole?

9. A. Jõeäär'i küsimine põllutööministriile Saaremaal asuwate kirikumõisade planeerimise asjas ja põllutööministri wastamine küsimise peale.

A. Jõeäär (sd.) (loeb): Saaremaal on kirikumõisad sennijani planeerimata. 1924 aasta kawasse on neist ainuüksi Mustjala üles wõetud.

Kirikute nõukogud rendiwad osa maid edasi. Anseküla nõu-

kogu maksab ise heinamaatüki eest 1.785 mk. ja rentis selle aprillikuus s. a. kolmeks aastaks wälja 16.660 mk. aastase rendi eest, kusjuures rentnikud peale selle osa heina kirikumõisa peawad wiima.

Maasoowijad pöörasid palwega põllutööministeeriumi poole, et neile heinamaad otsekohe riigi poolt wälja renditaks, kuid said eitawa wastuse.

Palun härra põllutööministrit wastata:

1) Kas on temal eelpool ettetöodud asjaolud teada?

2) Kas kawatseb tema samme astuda selleks, et Saaremaal asuwad kirikumõisad 1924 a. planeerimisele määrataks?

Põllutööminister A. Kerem: Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Selle küsimise kohta on mul järgmist seletada:

Minul ei läinud korda selgeks teha, missugused maasaajad need on, kellest arupärimine räägib ja missugusel ajal on nad põllutööministri poole pööranud, sest küsimuses ei ole tähendatud nende isikute nimesid, ei ole ka tähendatud aega, millal sarnane palwe wõiks sisse tulla ja sellepärast on ministeeriumis wäga raske sarnast palwet ka leida. On küll olemas üks Anseküla rentnikkude palwe. Selle on planeerimise peakommissjon materjaalina saatnud maamõõtjale 7. mail s. a. Wõib olla on tegemist sellesama paberiga.

Edasi, selles küsimuses puudutatud asjaolu on walgustanud mõned teised kirikumaaade kasutajad, eriti käesolewa aasta algul, mille peale minu korraldusel järgmine ringkiri kõigile riigimaadeülematele on saadetud: on ilmsiks tulnud, et kirikunõukogud, kelle käes kirikumõisad kasutada, omä alarentnikkudele maid edasi rentides sellest suuri wahekasusid nõuawad. Sellest teile teatades palub põllutööministeerium kõigile kirikumõisa rentnikkudele sennised rendilepingud esimesel võimalusel hiljemalt aga 1. nowembriks s. a. üles ütelda ja uutesse renditingimistesse sisse wõtta, et kirikumaaade edasirentimisel wõib kirikunõukogu peale riigirendi kunni 25% lisarenti administratiiwkulude katmiseks nõuda.

Sarnane korraldus oli ka warem maksew üksikute renditalude kohta, mis kirikunõukogu kaudu edasi renditi, kuid kirikumõisa maade kohta see korraldus ei maksnud. Muidugi ei ole võimalik ega ka ühtki seaduslikku alust rendilepinguid tühistada wõi uuendada mõni kuu enne aasta lõppu, waid sarnased rendilepingud peab seaduslikus korras üles ütlema. See uuendus wõib maksma hakata alles 1. maist 1925 a., wälja arwatud mõned üksikud kirikumõisad, kellel rendilepingud üles öeldud olid käesolewa aasta 1. maist. (Segane wahelühie.) Suure-Jaani kirikumaad on minu teada planeerimisel.

Siis teiseks, kas kawatseb põllutööminister samme astuda selleks, et Saaremaal asuwad kirikumõisad 1924 a. planeerimisele määrataks? Planeerimise kohta wõin järgmist seletada:

Ministeerium on kõik planeerimisele tulewad objektid 7 liiki jaotanud: I liik — 1923 a. pooleli jäänud tööde lõpetamine; II liik — mitmesugused erilise tähtsusega

ja kiire iseloomuga tööd, nagu metsa-ametnikkude ja ringkonnawalitsejate kruntide ning ehituskruntide planeerimine; selles liigis oli ka mõnede veel planeerimata mõisade planeerimine; III liik — kõrwalrentnikkude maaga warustamine ühes kruntide jaotamisega; IV liik — kirikumõisade planeerimine; V liik — riigi ehk eriotstarbe, ääremaade korraldamine; VI liik — soomaade korraldamine ja VII liik — renditalude korraldamine. Kui selles järjekorras kõik planeerimisele wõtta siis oleks olemasolewa tehnilise personaaliga wõimalik olnud ainult 3 esimese liigi töid käesolewal hooajal ära teha. Sarnases seisukorras tuli tahes ehk tahtmata mõned tööd esimeses 3 liigis wälja jätta, et nende asemele mõnda tööd järgmistest liikidest üles wõtta; nii on ka kawasse ülesse wõetud osa kirikumõisaid. Kas uusi töösid wõimalik veel juurde wõtta on, see selgub suwe kestel. Esitatud planeerimise kawa kinnitasin mina järgmistel tingimistel: maamõõduamet astub samme, et wõimalikult kõik maade ülesmõõtmise ja plaani walmistamise tööd saaks tükkitöödena eramaamõõtjatele wälja antud ja sel teel wabanenud põllutööministeeriumi maamõõtjad ära kasutatud maakorralduse tööde peale. Wõimaldada maakonna planeerimise komisjonil 3 liigi piirides lisatöösid juurde määrata, nende lisatööde jaotamist üksikute maamõõtjate wahel maakonna maamõõtjatele ülesandeks tehes. Wõimaldada planeerimise peakomisjonil üles wõtta 1 ja 2 liigi lisatöid ja nende tööde jaotamist üksikute maamõõtjate wahel maamõõduametile ülesandeks tehes. Kawasse ülesse wõtta ka Liwi mõisa ääremaade korraldamine ja wõimaluse korral ka Perila mõisa korraldamine.

10. J. Soots'i küsimine Wabariigi Walitsusele endiste mõisatöölise maaga warustamise kohta ja põllutööministri wastamine küsimise peale.

J. Soots (põl.) (loeb): Maareformi teostamise esimestel aastatel ei antud endistele mõisa põllutöölisele erikruntisid ja palju neist jäid ilma maata ja tööta. Hiljem hakati neile

erikruntisid tarwitamiseks andma. Nüüd on selgunud, et mitmel pool said kruntisid mitte üksi endised mõisa põllutöölised, waid isikud, kes ennem põllutööst ei elanud, ja nimelt:

1) endised mõisa ametmehed: sepad, puusepad, tiserid, sadulsepad;

2) endiste härraste isiklikud teenijad, nagu toapoisid;

3) sõjaajal tööliste puudusel juhuslikult mõisadesse sattunud tööjõud: kraawikaewajad, katusekatjad, kellest mõned ainult lühikest aega enne maajagamist mõisadesse olid sattunud.

Palun Wabariigi Walitsust wastata:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel ülaltoodud asjaolud teada?

2) Kas Wabariigi Walitsus peab otsarbekohaseks, et maad antakse ka neile endistele mõisateenijatele, kes ennem põllutööd teinud pole, kuna teistele, kes peale põllutöö muud tööd ei oska, igakord maad ei jätku.

Põllutööminister A. Kerem: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ettekanatud asjaolude kohta on minul Wabariigi Walitsuse nimel järgmist seletada: endised mõisatöölised, nagu tiserid ja puusepad, on saanud mõisast maad juba korralduse põhjal, mis antud 1921 a. siis kui põllutööministriks oli põllumeeste kogude erakonna liige. Selleaegses korralduses räägitakse käsitöölise kohta, et mõisas asuwatel käsitöölistel, nagu sepad, tiserid jne. on õigus maad saada. Edasi on samas korralduses räägitud, et mõisateenijatele, kellel perekond ja omaette-waikene maapidamine olemas, tuleb maad anda, kui nemad oma teenistuse kaotawad, kunni elamiswõimaluse leidmiseni, nii et nemad ajutiselt maaga warustatud saaks. See on korraldus 1921 aastast. 1924 a. korraldus baseerub maaseaduse § 20 muutmise seaduse peale, mida Riigikogu käesolewal aastal wastu on wõtnud. Selles korralduses on sõnasõnalt öeldud umbes järgmist, et mõisatöölised, kes wabariigi kodanikud ja maaseaduse maksmahakkamisel 1919 a. alaliselt mõisas rahapalgalistena teenisid, kunni mõisa planeerimiseni, wõiwad omale maad nõuda ja et neile antakse maad järgmisel määral jne. Et mõni korraldus oleks antud ehk et mõnel pool ka ilma korralduseta oleks maad määratud isiklike teenijatele, seda minul teada ei ole. Wõib olla, et sarnaseid wäärsammusid on ette tulnud, kuid igatahes minu kõrwu ei ole need mitte ulatanud. Samuti ei ole minul teada, et minu ametisolemise ajal sõjaajal tööliste puudusel juhuslikult mõisa sattunud katusekatjad, kraawilõikajad ja teised oleks maad saanud. Igatahes meie määrused ja wastawad seadused seda wõimalust ette ei näe. Maasaamise wõimalus

on ette nähtud ainult alalistele töölistele, kes mõisas on teeninud ja kunni mõisa planeerimiseni seal edasi on tegutsenud.

Nii et nende eeldustega võin esitatud küsimistele järgmisi vastuseid anda:

1) kas on Wabariigi Walitsusel ülal- toodud asjaolud teada?

On teada selles kujus, nagu seda mina siin ette tõi.

2) Kas Wabariigi Walitsus peab otsarbekohaseks, et maad antakse ka neile endistele mõisateenijatele, kes ennem põllutööd teinud pole, kuna teistele, kes peale põllutöö muud tööd ei oska, igakord maad ei jätku?

Mina võin tähendada, et eriti käesolewal aastal on võimalus olnud endistele mõisatöölistele, nende hulgas ka puusepad ja sepad, maad anda maaseaduses ja wastawates määrustes ettenähtud korras ja normides, kuna väljajagatawa mõisa tööliste nõudmisi maa järele on võimalik olnud täielikult rahuldada. Osalt on wõidud ka weel endiste aastate maatajäänud töölisi maaga warustada, muidugi mitte täiel määral, sest käesolewal aastal väljajagamisele tulnud maa hulk ei olnud kuigi suur.

11. Põllutööminister Juhataja **K. A. Kerem'i erakorraline teadaandmine.** **Wirma:** Erakorraliseks teadaandmiseks on sõna põllutööminister härra Kerem'il.

Põllutööminister A. Kerem: Wäga austatud Riigikogu liikmed! Nädalapäewad tagasi sai põllumeeste kogude Riigikogu rühma poolt esitatud Riigikogule kolm küsimist Wabariigi Walitsusele meie praeguse põllumajandusliku seisukorra üle. Mõni päew hiljem sõeluti samu küsimusi põllumeeste kogude rühma häälekandjas, kus seemnewilja muretsemise asjas eriti minule ette heideti, nagu ei wastanud minu poolt läinud sügisel Riigikogule antud seletus seemnewilja puuduse üle, mida mina kunni 25% hindasin, praegu väljakujunenud seisukorrale. Et Wabariigi Walitsusel, eriti aga minul, isiklikult võimalus puudub nende küsimiste peale otse wastata, siis pean tarwitama sõna erakorralise teadaandena, et küsimistes puudutatud olukordi õiges walguses ette kanda. Küsimises rukkioraste kohta tahetakse teada, kui palju rukkijäljasid on häwitatud ja kas ülesküntawate väljade jaoks seeme tellitud.

Kuna üksikasjalised andmed rukkioraste seisukorra kohta ajalehtedes ilmunud, siis selle kohta ainult mõni sõna. — Rukkiorased tulid lume alt välja alla keskmises seisukorras, kuid wiimased päewad, wiimastel päewadel sadanud wiim ja päikesepaiste, on seisukorda tuntawalt parandanud. Pealegi ei ripu saak ära ainult orastest, waid kaswuaja tingimustel on saagi mõttes kahtlemata suur mõju. Kui oraste seisukorda 5. ballilise süsteemi järele hinnata, siis oli oraste seisukord:

1922 a. kewadel 1,9

1923 a. „ 3,5

1924 a. „ 2,7

statistika keskbüroo andmete järele.

Sellest näeme, et läinud aastal oli oraste seisukord kõige parem, läinud aastat tunneme wiljasaagi poolest kui ühte kõige halwematest, rukkisaak eraldi wõttes — keskmine. 1922 a. olid aga orased palju wiletsamad weel kui käesolewal aastal, aga see aasta on meil tuttaw kui wiljarikas aasta. Järjelikult, kui kaswu- aeg wähegi rahuloldaw saab — ei ole rukkisaak käesolewal aastal sugugi lootuseta.

Seemnewilja muretsemise kohta annan seletust ühiselt kolmanda küsimisega.

Teises küsimises käsitatakse massilist karja mahasuremist. Siin pean tähendama, et see küsimus minule ülespuhuta paistab. Ei saa salata, et käesolew aasta oma halwa ja puuduliku loomatoiduga põllumehele palju muret ja peawalu on sünnitanud. Wabariigi Walitsus on jõudumööda toidu lisaks loomajõutoitu põllumeestele muretsenud, korraldades wõlgu müüki wastawate ühisuste kaudu, selle peale vaatamata, et põllumeeste kogude liider Wabariigi Walitsuse ametisse astumisel seda kui ülearust asja maha laitis, seletades, et põllumajanduslikkude laenude alal praegusel Wabariigi Walitsusel midagi enam ette wõtta tarwis ei ole.

Muidugi ei ole meie majanduslikud ressursid sedawõrd suured, et külluses kõiki rahuldada, aga on aidatud hea tahtmisega jõudu mööda. Ja nii on põllumehed enam-wähem raskustest üle saamas, välja arwatud muidugi Peipsi-äär- sed weeuputuse all kannatawad külad, kuid sinna on ka abi osalt juba juhitud. Katastroofilisest ülemaalisest õnnetusest on ilma suurema hädama mööda saadud. Meil olewad andmed lasewad oletada, et massilisi karjasuremisi ette ei ole tulnud. Surewus hakkawatesse haigustesse on

eelmiste aastatega võrreldes normaalne. Seedimise elundite haigustesse surevus näitab teatawat tõusu, samuti ka hobuste juures nõndanimetatud „haemoglobineemia“ haigus, kuid katastroofiliseks ei saa seda nähtust kaugelt mitte nimetada. Minule räägitakse erawiisil küll ühest peremehest, et temal suur hulk karja olla maha surnud. Ma ei ole saanud kahjuks neid andmeid kontrollorida. Rääkija lisas minule aga kohe juurde, et see peremees ise asuda linnas. Hiljuti, kui ühe meil tuntud tegeliku põllumehe poole küsimisega pöörasin — kuidas Teie pool ka loomad üle talwe elasid, kas palju ka ära lõppenud? — vastas wiimane minule umbes järgmist: „Ümbruskonnas suuremat surewust kuulnud ei ole, minul vähemalt küll ühtegi surnud ei ole, olgugi, et ma halwemat toitu ette ei kujuta, kui see, millega ma loomi toitma pidin, aga laudast tulewad wälja kõik, ja kui keegi kaebab, et temal kari tänawuaastase toidu pärast maha on surnud, siis on ikka peawiga peremehe enese juures.“ Nii selle wana tuntud tegeliku põllumehe sõnad.

Lõpuks seemnewilja küsimusest.

Juba läinud aasta lõpul oli selge, et käesolewal kewadel juuraw osa suiwilja seemet wäljaspoolt juurde tuleb osta, kuid selle asemel, et küsimust omawahel tõsiselt kaalumise alla wõtta ja abinõusid häda wastu leida, riputas üks walitsewatest rühmadest, põllumeeste kogude rühm, asja suure kella külge, missugustel otsarbetel, sellest ei ole minul tarwis kõnelda. Nädalate wiisi kajas üle maa ja ka wäljaspoole meie maa piire, et Eestis nälg on tulemas, Eestis kõik wiljasaak hukka saanud. Sarnane hädakisa, eriti walitsuse rühma poolt, ei jäänud tagajärjeta. Ta andis ka omaltpoolt hoogu sügisese majanduskriisi edenemisele, mis, nagu teada, sellega lõppes, et Wabariigi Walitsus 2 miljonit kuldrubla seisukorra parandamiseks paluma pidi. Teateid seemnewilja puuduse üle oli juba enne põllumeeste kogude rühma teadaannet statistika keskbüroo kui ka põllutöoministeeriumi põllumajanduse peawalitsuse kaudu koguma hakatud. Hiljematel ministeeriumide wahelistel nõupidamistel, millest osa wõtsid ka wastawate põllumajandusliikude organisatsioonide esitajad, tuldi arwamisele, et teadete kogumist statistika keskbüroo küll jätkama peaks üldise kalkulatsiooni aluseks, kuid kogutud teadete järele ükski äri weel nõutud seemnewilja hulka ära tellida ei riskeeri, sest et millegiga kind-

lustatud ei ole, et kõik seemnesoowijad seda ka lõpuks wälja ostawad. Riiklikku kaubitsemist seemne sisseostmiseks eitati ühel meelel, sest sarnane korraldus oleks enesega paratamata kaasa toonud toitlusministeeriumi laadilise riikliku aparadi.

Neil motiividel asuti seisukohale, et seemne muretsemise riiklikkude toetuslaenu abil wõtawad oma peale Eesti seemnewilja ühisus ja Eesti tarwitajate keskkühisus. Nimetatud ärid ostawad teatawad tagawarad ladusse ja hakkawad ka kohe ettetellimisi seemnewilja peale wastu wõtma ja selle järele, kuidas tellimisi sisse tuleb, suurendawad seemnetagawarasid. Seemne ettetellimine awati juba weebruari algul. Weebruarikuu lõpuni edenes asi wäga wisalt. Minu järelepärimise peale weebruarikuu lõpul, kuidas seemnemüük edeneb, teatas wastawa seemneäri juhataja umbes järgmist: „Oleme palju seemet küll tagawarasse ostnud, aga tellijaid ei ole, kui nüüd suur osa sellest kätte jääb, ei tea mis siis saab.“

Et seemne muretsemine nimetatud kahe äri monopooliks ei kujuneks, — nende kaudu müüdi seemet wõlgu —, siis otsustas Wabariigi Walitsus minu ettepanekul tarwidust mööda seemne ostmiseks ka rahalist laenu korraldada ühistegeliste rahaasutuste kaudu kindla kontrolli all, et sarnane laen ainult seemnewilja ostmiseks saaks tarwitatud. Wähe elawamaks muutus seemne müük ja tellimine märtsis.

Wenelased olid Tallinna suured ladud seemnewilja kokku toonud. Seemnega kauplejad ühisused kindlustasid ennast täieliste tagawaradega, mis sel korral kuidagi ette oli näha. Ülejäänud seemet oleks wenelased ainult sel tingimisel sija jätnud, kui keegi oleks wastawa osa ära ostnud. Sissetulnud tellimiste arw märtsis oli aga sedawõrd piiratud, et wiljaostjad ühisused weel suuremaid tagawarasid sisse osta ei julenud. Aprilli algul muutub tellimine õige elawaks, mis aprilli lõpu poole järjest kaswab. Wahepeal olid ladud tühjaks müüdnud, kuid uut seemet muretsetakse järjest juurde. Muidugi peawad need hilisemad tellijad järke ootama.

Praegusel ajal seletawad minule seemnekaupluste esitajad, et nemad kõigile, kes vähemalt aprillikuu kestel tellimise ära on andnud, seemne muretsewad ja loodawad ka, et hilisemad tellijad rahuldatud saawad.

Ette heita wanadel põllumeestel ja endiste aastate asunikudel minu arwates midagi ei ole, — kui nemad seemne wastawatelt seemneäridelt weebruaris, märtsis ehk aprilli esimesel poolel ära oleksid tellinud, siis oleks seeme meil juba ammu käes olnud ja sabas ei oleks kusagil ka tarwis seista olnud. Halwem lugu on tõesti käesolewa aasta asunikud, kes hilja kewadel alles teada said, et nemad maad üldse saawad, kuid ka nendel oli aprillikuu lõpul maasaamine enam-wähem kindel. Käesolewa aasta asunikudele olen mina wastawaid ühisusi palunud eriti wastu tulla ja minule on kinnitatud ühe ühisuse esitaja poolt alles eile, et loodawad ka kõiki mais sissetulnud tellimisi täita wõiwat, nii et kõik enam-wähem rahuldatud saawad.

Seemne muretsemiseks on Wabariigi Walitsus umbes 160 miljonit marka krediiti korraldanud Eesti-panga kaudu.

Suwiwilja seemet on üldarwus kahe ühisuse kaudu, seemnewilja ühisus ja Eesti tarwitajate keskühisus, natuke üle 600.000 p. muretsetud, see oleks umbes 14% suwiwilja seemnest. Kui arwesse wõtta ka teisi kaupmehi, kes vähemal määral seemet muretsesid, siis wõib praegu kinnitada, et meie waewalt üle 20% suwiwilja seemet wäljast juurde oleme muretsenud. Nii oleks ka põllumeeste kogude häälekandja etteheide minule täiesti ilma aluseta, et ma asjade seisukorda ei ole õieti hindanud, kui seemne puudust sügisel ainult 15—25% peale olen arwanud. — Just ümberpöördukt, minu oletus on wäga tõeludele lähedal seisnud. Need aga, kes omal ajal üldisest näljast, mida ometi tulnud ei ole, kõnelesid, kes 50—75% seemnewilja wäljast sisse wedada tahtsid, need ei mõtelnud küll omal ajal tõsiselt ei seisukorra üle järele, ei ka seda, mis sarnane ülespuhutud ja ebaõige asjadewalgustus Eesti riigile ja ta rahwale, eriti aga Eesti põllumehele maksma läheb.

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Laarman'i poolt on ettepanek tehtud: 1) awada läbirääkimised käesolewa erakorralise teadaande puhul ja 2) neid pidada järgmisel Riigikogu koosolekul. Ma kawatsen ettepanekut kahes osas hääletada: 1) kas awada läbirääkimised käesolewa erakorralise teadaande puhul, 2) kas pidada neid järgmisel Riigikogu koosolekul. Panen ettepaneku esimese osa hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawana

musega on ettepanek wastu wõetud.

Panen ettepaneku teise osa hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawana musega on ettepanek tagasilükatud. (J. Soots, põl.: Palun hääled ära lugeda.) On tehtud ettepanek hääled ära lugeda. Panen ettepaneku weel kord hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 22 häält, wastu 22 häält, — seega on ettepanek tagasilükatud. (O. Liigand, rhw. (kohalt): Läbirääkimised kohe awada!)

Kuna Riigikogu praegu tagasi lükkas ettepaneku läbirääkimisi järgmisel Riigikogu koosolekul pidada, siis järjekult peetakse nad otsekohe.

M. Laarman (põl.): Kuna põllumeeste Riigikogu rühmal see erakorraline teadaanne täiesti ootamatult tuli ja et loomulikult neil mingisugust materjaali ligi olla ei wõinud, mida läbirääkimistel tarwis, siis arwab meie rühm, et läbirääkimised selle küsimuse kohta ainult järgmisel koosolekul wõiwad tulla. (Müra ja segased wahelhüüded.)

Juhataja **K. Wirma**: Palun kõnelejat mitte segada.

M. Laarman (põl.): Kuna meilt wõimalus on wõetud oma mõtteid järgmisel koosolekul awaldada ja meie neid täna awaldada ei saa, siis loobume meie läbirääkimistest osawõtmisest.

K. Einbund (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Meil on senniajani Riigikogus kord olnud, et kui tuleb arutamisele mõni tähtis küsimus, siis on päewakorraga sellest ette teatatud. Wiimasel ajal on aga hakatud wõtma erakorralisi teadaandeid ja nende peale läbirääkimisi päewakorda Riigikogu koosoleku ajal, millest ette teatatud ei ole. Niisugust korda, lugupeetud Riigikogu liikmed, ei saa meie mitte õigeks pidada. Sarnast korda ei ole enne olnud ja kui teie selle nüüd sisse seate, alates tänase päewaga, siis meie niisugusest korrast osa ei wõta. Teie teete seda selleks, et wastasrinnale mitte wõimalust anda sõna wõtta. Meie kaitseme oma seisukohti ajaleheweergudel. Meil on kodukorraga teatawad õigused antud...

Juhataja **K. Wirma**: Kõneleja, palun Teid päewakorra juurde jääda.

K. Einbund (põl.): Meil on küsimiste ja arupärimise õigus, samuti ka erakorraliste teadaannete õigused. Aga alati, kui üks ehk teine tähtsam sotsiaalne või päewatahtsuslik küsimus päewakorda on wõetud, siis on sellest ikka ette teatatud. Praegu näeme meie, et Riigikogu wastasrinna õigusi ei hinnata nii kõrgelt. Kuid meie tarwitame oma õiguste kaitsmiseks ajaleheweergusid, ilma et meie siin sõna hakkaksime wõtma. (Müra ja segased wahelhüüded.)

Juhataja **K. Wirma** (helistab): Palun rahu.

A. Anderkopp (töer.): Meie rühmal oli vähemalt põhjust arwata, et kui Riigikogule terwelt kolm küsimust esitatakse, mis puudutawad kõik põllupidaja olukorda ja eriti seemnewilja küsimust, et siis sel rühmal, kes ennast põllumeeste rühmaks nimetab, need andmed vähemalt teada on selle kohta, kas meie maal pool seemet on puudu wõi mitte. (J. Soots, põl.: Noh, kas ta neid andmeid alati taskus kandma peab?) Härra kindral Soots, Teie andmete põhjal olewat maal põllud külwamata jäänud ja terwelt pool seemet puudu. Kui Teie siin seletama tulete, et Teil andmed taskus ei ole, et Teie nüüd ei tea, kas on puudu ja palju on puudu, siis teete Teie asjata demagoogiat ja muud mitte midagi. Minu arwates olete Teie sellega näidanud, mis põllumehed teie olete ja palju teie põllumeeste hädadest teate. (Müra ja wahelhüüded.)

Juhataja **K. Wirma**: Palun rahu!

K. Einbund (põl.): Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Kuulsin, et meie Riigikogu liige Anderkopp ette heidab demagoogia tegemist. (A. Anderkopp, töer.: Päril õige! M. Juhkam, töer.: Seda teete sihikindlalt.)

Juhataja **K. Wirma** (helistab): Palun rahu.

K. Einbund (põl.): Andmed, mis sel korral ette toodi küsimistes, kuid missugused küsimised Riigikogu juhatus oma kaugeleminewate kodukorra tõlgitsemistega tagasi lükkas (Hulgalised wahelhüüded.) need andmed, wõib olla, kantakse ka Riigikogus ette, aga niisugust korda, nagu seda tahetakse praegusel korral sisse seada, kus walitsuse liik-

me ootamata erakorralise teadaande põhjal, mis sisaldab kõiksugu statistilisi andmeid, ja meie ei tea, kas need andmed õiged on wõi mitte, senni ei ole olnud. Riigikogu liigetel peab wõimalus olema walitsuse andmete õiglust kontroleerida ja sellepärast kõigi niisuguste erakorraliste teadaannete korral, kui numbrilisi andmeid ette tuakse, peab wõimalust antama Riigikogu liigetele seisukohta wõtma. Ei ole wiisiks, et kunagi walitsewad rühmitused takistusi teeksid opositsioonile, kui see tarwiliku leiab olewat ettetoodud andmeid kontroleerida. Seda on wõimaldatud Riigikogu wastasrinnale siinamaale ja meie julgeme loota, et seda ka nüüd wõimaldatakse. Kui tahetakse wiie minuti jooksul need küsimused ära otsustada, siis olge lahked, aga meie sellest osa ei wõta. Meie leiame teised teed, kuidas meie seda teeme.

(**A. Anderkopp** (töer.) kohalt: Riigikogu liige Einbund, see on asjata ähwardus, Teil on tee lahti, kuidas neid andmeid kontroleerida, ja Riigikogus esineda. Teil on rühmas terwelt 25 liiget, millest küllalt arupärimise wastuwõtmiseks. Tulge ja seletage, kui Teil seletada on. Kui Teie aga kisama tulete, et terve maa on seemnest tühi, siis on see demagoogia, seda peate Teie ise ka ütleva.)

Juhataja **K. Wirma**: Sõnasoowijaid ei ole, sellega on küsimus lõpetatud. (J. Piiskar, is.: Wähe müristas ja löi wälku jälle!)

12. Läbirääkimised
Wabariigi Walitsuse wastamise puhul arupärimiste peale: a) Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimine ametiühisuste ruumide sulgumise asjus; b) Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei ja iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühmade arupärimine 229 töölisühisuse sulgumise asjus.

J. Jürna (ühw.): Siit kõnetoolilt on alati räägitud (A. Anderkopp (töer.): Igatahes, mitte Teie poolt!) ... rahwa heast käekäigust ja muudest niisugustest asjadest. Praeguse arupärimise waidlused, mis siin möödäläinud korral olid ja mida ka täna ette wõetakse, on sotslikud, just niisama sotslikud, kui sotsid ise. Meie aga teame, et praegune Riigivanem ja praegune siseminister

neid töölisteühisusi, mida Konstantin Päts ja Einbund sulgusid, ei mõtlegi awada. See on weel kõik wähe. Kuhu pandi enne 1. maid jälle paremad ja aktiivsemad tööliste tegelased, kus on tööliste ajakirjad? Meie aga teame, et ametiühisuste sulgumine oli jälle üks samm tööliste rõhumiseks. Töölisteklass ei ütle sarnase sotside arupärimise peale aitüma, waid läheb ilma selletagi edasi. (J. Piiskar, is.: „Härra Jürna, näete, kõige uuem number on siin,“ näitab sealjuures lehte.) Mina teen järgmise ettepaneku: „Riigikogu tunnistab siseministri seletuse töölisorganisatsioonide sulgumise asjus mitterahuldawaks ja läheb päewakorras edasi.“

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Arupärimises puudutatud küsimusel on õieti kaks külge. Esimene, kas on talitatud käesolewal juhtumisel seaduspäraselt ja teine, kas on otstarbekohaselt talitatud. Läänud koosoleku läbirääkimistel näidati minu parteikaaslaste poolt, et ei ole mitte seaduspäraselt talitatud ja seda on osalt tõeks tunnistanud ka uus siseminister oma seletusega, kus tema muuhulgas oletas, et on üksikuid eksimisi, üksikuid seadusest kõrwalekaljumisi ette tulnud. Tuleks küsimust ka sellest küljest puudutada, kas on sarnane talituswiis, kuigi seda enamuse poolt seaduspäraseks tunnistatakse, õige, sest seadus on õieti enamuse tehtud, seadust saab muuta ja saab nii ja teisiti teha. Kas see talituswiis siiski otstarbekohane on, kas temaga saadakse kätte neid sihte, mida on tahetud kätte saada? Mina ei eita seda, et iga riik on kohustatud oma olemasolu kaitsma, tema on kohustatud seda tegema kõigi käesolewate abinõudega. Kuid, kui neid abinõusid tarwitatakse, siis peab ettevaatlik olema ja tuleb waadata selle järele, et liiga äärmisi abinõusid ei tarwitataks, mille järele wadjadust ei ole, mis aga annawad sootu wastupidiseid tagajärgi. Kahjuks peab aga tunnistama, et käesolewal korral siiski abinõusid on tarwitatud, mille abil neid sihte kätte ei saada, mida tahetakse.

Siseminister, härra Einbund, kui tema neid samme astus, arwas, nagu uus siseminister ütles, et tema sellega, kui tema kinni sulub awalikud töölisühisused, ära häwitab nõndanimetatud kommunistliku põrandaaluse roti, kelle sabaks olewat need ühisused, mis awalikud on. Ühte sabaotsa nägite aga täna siit kantslist.

Kui teie arwate, et niisuguste sammudega, kui awalikud ühisused sulutakse, ka põrandaalune liikumine ära häwitatakse, siis on see täiesti eksiarwamine, sest saba ärälõikamisega weel loom ei sure.

Töölisteühisused on sulutud nende andmete põhjal, mis keskkohast on tulnud ja sulgumise juures pannakse tähele mõned tundemärgid, muuhulgas on üheks tundemärgiks, mida politseiülema kirjadest näha, kas teatud ühisus 12 nõudmist on omaks tunnistanud. Kuid ega siis 12 nõudmise omakstunnistamine ei ole mingisugune kuritegu, ei sisalda midagi sarnast, mispärast ühisus tuleks kinni panna. Need nõudmised sisaldawad küsimusi, mis on praegu tööliklassil.

Kui küsimust sisuliselt waadata, siis tuleb kõigepealt peatada selle juures, mis toob meil esile kommunistliku liikumise. Kas on siin põhjuseks ainult wõõrsilt sissewalgunud raha, wõi on siin tegemist kuritahtlusega, wõi on siin tegemist romantikaga, mis on omane noortele inimestele. Mina isiklikult arwan, et kui nende põhjuste juurde jäädakse, neid kõige tooniandwamateks peetakse, siis wäga rängalt eksitakse. Kommunistlik liikumine, sel kujul, nagu ta praegu, on wõimalik ainult sellepärast, et sellekohane pind on. Ja waadake, nende põhjuste peale tuleks tähelpanu pöörata.

Kui tahetakse mõnest pahest lahti saada, tahetakse mõnda wäärnähtust elust kõrwaldada, siis minu arwates, tulewad kõigepealt need põhjused selgeks teha ja kõrwaldada. Kahjuks on aga meil täiesti teist rada käidud, meil ei ole nende põhjuste peale tarwilikku tähelpanu pööratud. Et aga sarnaste põhjuste kõrwaldamine tingimata tarwilik on, seda on tunnistanud ka endine siseminister härra Einbund ise omal ajal, enne kui ta siseministriks sai. Härra Einbund ise kirjutab muuhulgas — ma luban enesele härra Einbund'i kirjutusest sellekohase wäljawõtte teha:

.... samuti kui dogmaatilised ja alalhoidlikud tegelased, kes klassijõudude wahekordadega ei rehkenda, ikka seltskonna rahulolematusesse jätawad ja sellega seltskondlikkude katastroofide ehk rewolutsioonide tuleku möödapääsematuks teewad.

Sama riigipoliitilist kitsarinnalust oletaksin ka haritlaste ja isegi meie juristide kohta, kelle poolt wahest suuremat sotsiaalset selgust wõiks oodata. Huwitaw oleks katseks lasta meie professionalisti-

del Eesti kodanlise seaduse koodeksi, riigikorda ehk walimisseadust kokku seada. Ma ei eksi wist palju öeldes, et see kaunis alalhoidlik ja wõib olla isegi tagurline saaks. Kodanlises seaduses vähemalt astuksid wana Rooma õiguse dogmaatilist teed ja unustaksid arwatawasti uuema aja instituudid, mis töö ja kapitaali wõitluse alalt pärit, normeerimata ehk kui neid normeeriks, siis kindlasti tööandjate ja omanikkude kasuks, sellega ühiskondlikkude olude uuemaid põhjalikka muudatusi ignoreerides. Walimisõiguse asjus, nagu juba ühe suurema Eesti poliitiliseisuliku erakonna tegelastelt kuulda, tahetakse muidugi mitte ainult waranduslik, waid isegi hariduslik tsensus maksmakpanna. Need samad mehed, teise sotsiaalse ja riigipoliitilise kaswatuse saanud, waataksid asja peale teisiti ja ei lubaks enesetele poliitikatöös samme, mis tulewikus rahwale mitmesuguseid pörutusi wõiksid tuua. Nad tunneksid juba aegsasti, et kergem on wäikseid korratusi, mis awarate riigi- ja seaduswormide juures ilmsiks tulewad, rahwast kaswatades kõrwaldada, kui kitsaste wormide tagajärjel tekkinud rewolutsiooni läbi elada, et siis pärast rewolutsiooni paiseid parandada."

Seda kirjutas härra Einbund ise, tema on ka tunnistanud seda 1918 a., aga hiljem tulles siseministriks on härra Einbund selle tegelikus elus ära unustanud, nimelt kõigepealt nende uuemate instituutide loomise töö ja kapitaali wõitluse alal. Selle küsimuse, nimelt töö ja kapitaali normeerimise küsimuse peale ei ole meil tarwilikku tähelpanu pööratud, ja kui on siin üks wõi teine samm astunud, siis on ikkagi just seda teed käidud, mida härra Einbund ennustas, nimelt on kindlasti tööandjate ja omanikkude kasuks üht ja teist tehtud. Nii ei saa oletada, et neil, kes neid samme on astunud, mille juures meil praegu tuleb peatada, teadmata wõiks olla need abinõud, mida tarwitada tuleb, et neid põhjusi, mis esile toowad teatuid wäärnähtusi, kõrwaldada.

Härra siseminister, wõi eelmine walitsus on arwanud, et selle pahe wastu wõitlemiseks wõib isegi nii kaugele minna, et meie kodanikkude põhiõigusi rikkuda wõidakse, põhiõigusi, mida omal ajal härra Einbund nii wäga tarwilikkudeks on tunnistanud. Näituseks on härra Einbund kirjutanud:

„Arreteerimine ja wangistamine on lubatud kordadel, mis seaduses ette nähtud ja ainult sellekohase käsu põhjal koh-

tuniku poolt, kes on oma otsuses muude riigiwõimude mõjust waba. Isikut ei tohi ilma kohtuniku loata mitte üle teatawa lühikese aja kinni pidada, näituseks, 24 tundi, teeaeg wälja arwatud. Seaduswastase arreteerimise ja wangistamise eest on ametnikud wastutawad üldise kohtu ees.“

Kui kaugele on siseminister oma aparaadiga läinud ja üldse selles asjas mindud, selle kohta on küllalt näitusi, seda teab ka härra Einbund ise omast praktikast. Nii peab oletama, et kõik need sammud, mida härra Einbund siseministrina on astunud, käiwad kõigi nende põhimõtete wastu, mida tema ise omal ajal tarwilikuks on tunnistanud, need käiwad ka meie põhiseaduse põhimõtete wastu. Need sammud on astunud selles waimus, mis oli omane 1905 aasta järgnewate rahutuste mahasurumise tegelastele ja mitte ainult see waim ei ole omane olnud meie sisepoliitika juhtidel, waid on koguni käsitatud wastawaid paragrahwe ja on poetud 1905 aastast päritud paragrahwide warju. Nii siis härra Einbund wististi ise asub ka seisukohal, kui mõnesugused erakondlikud kaalumised wälja jätta, et ta mitte õieti talitanud ei ole, et tema kokkõlas meie põhiseadusega ei ole tegutsenud. Mina tähendasin, et ei tarwitse arwata, et need põhjused, mille peale meil harilikult tähendatakse, nimelt wõõras raha, kuritahtlus ja romantika oleksid meie kommunismi edu kõige suuremateks teguriteks.

Minu arwates on siin teised põhjused ja nimelt: meie praegune willets sotsiaalne seisukord, mille peale ei taheta tarwilikku tähelpanu pöörata. Kui teie meie riigielus ringi waatate, siis ei leia teie, wast wälja arwatud üksikud wäiksed kihid, kildkonnad, neid, kes oleksid praegu rahul, ka põllumehed mitte. Peab tunnistama, et põllumees on ajaloos olnud inimene, kes kõigerohkem peksta ja suruda on saanud. Meie põllumeeste seisukord ei ole selle aja jooksul paranenud, kus meie Eesti riik on püsinud, wälja arwatud muidugi üks osa, keda aga meie hariliku põllumehe mõiste alla mahutada ei saa. Aga wõib olla, on selle juures, et meie põllumeeste seisukord wäga raske, põhjuseks see, et meil Eestis ei ole arenemises weel nii kaugele jõutud, et oleks esile tulnud üks sarnane wäikepõllumeeste partei, kes nende huwisid otsekoheselt kaitseks. Meil praegu puudub wäikepõllumeeste esitus ja see erakond peab tulewikus paratamata

sündima väikepõllumeeste huwide kaitsmiseks.

Ka põllumehed ei ole praeguse seisukorraga rahul. Kuidas võiksime siis veel oletada, et see seisukord sarnasena võiks rahuldada meie kõige waesemaid kihte, nimelt palgalisi ja töölisi. Peab tunnistama, kui on mõne rahwa osa seisukorra peale tähelpanu pööratud, siis on seda tehtud ikka warandusega inimeste suhtes, kuna meie seadusandlus täiesti kõrwale on jätnud meie tööliste küsimuse otsustamise. Meie näeme siin niisuguseid wäärnähtusi, mille peale warem ehk hiljem tähelpanu tuleb pöörata. Wõtame näiteks need põhjused, mis nüüd maal esile toowad rahulolematusi põllutööliste keskel ja mis neid lükkab kommunistide leeri. Wõtame, kas wõi sarnane tegewus, mis otsekohe prowokatsiooniks võiks nimetada. Omal ajal pannakse maksma seadus rahwaesituse poolt, mis peaks teatud kaitset pakkuma põllutöölistele, mis peaks neile abi korraldama õnnetuste puhul, kus isegi palga normeerimine on ette nähtud, kuid seda seadust ei wiida mitte ellu. Kas see ei pea mõjuma demoraliseeriwalt nende inimeste peale, kelle kohta see seadus wälja on antud. Waadake, see seisukord kestab meie riigis edasi. Seadus on wälja antud, kuid seadust ei panda maksma, ei panda wastawaid määrusi ministeeriumi poolt maksma. Aga see seadus ja need normid ei maksa sellepärast, et puudub wõimalus selle täitmata jätmise puhul wastutusele wõtmiseks. Mis on õieti tehtud meie maatööliste seisukorra parandamiseks? Kui meie selle küsimuse üles seame, siis peame tunnistama mitte midagi. Tähendab töö ja kapitali wahekorra pehmemdamiseks ei ole maal senni veel mitte midagi tehtud. See on aga igatahes küsimus, mille juurde meie riik warem wõi hiljem minema peab. Kas ei ole wäärnähtusi, mis teise arusaamise juures, teise mõtlemise wiisi juures ja teises sihis awaldatud tahtmise juures oleks wõidud kõrwaldada? Kas need wäärnähtused, mis maareformi teostamisel esile tulnud, kas need ei ole terve hulga inimesi tõuganud kõige äärmistesse erakondadesse, kas need ei ole lisa andnud kommunismile? Aga ometi ei ole nende tooniandwate ringkondade poolt tarwilikku tähelpanu pööratud selle peale, et neid wäärnähtusi, mis maareformi teostamisega ühenduses, kõrwaldada. Ehk wõtame, tööliste seisukoht linnades, siin on kommunistidel kõige suurem poolehoid.

Missugust teed on käinud töölisteküsimuse arenemine? Tema on läinud allaminewat teed, mitte ainult töökaitse-seadus ei ole paberile jäänud, waid ka weneaegsed töökaitse-seadused on tühistatud nende 5 aasta jooksul. Peab tunnistama, et meil on Wene seadustest pärit õige keskpärased töökaitse-seadused, aga tegelikus elus meie wabrikutes ei maksa mingisugused töökaitse-seadused. Kuid meil ei ole jutt töökaitse-seadusest, wõtame seisukord ise. Meie tööliste palgad on läinud kõige selle aja jooksul alla poole, ei ole tõusnud. Elukallidus tõuseb ja tõuseb weelgi, aga tööliste palgad ei ole tõusnud. Kas see ei pea inimesi ära wõõrutama nende sennistest seisukohtadest, kas see ei pea wastaseid tooma Eesti riigile, isegi Eesti riiklusele, kas see ei pea sarnaseid arwamisi tekitama, et Eesti riik ei saa läbi ilma suure Wene-maata? Mina arwan, et see kõik tingimata sarnaste arwamiste põhjuseks wõib olla. Kuid mis on õieti tehtud meie majanduselu tõstmiseks. Öeldakse, et meie wabrikutööstus sellel kujul ei wõiwat püsida, nagu ta praegu on, aga kas on selgitatud, missugusel kujul ta wõib püsida? Kas on selgitatud, missuguse tööstuse edendamiseks meil samme on tarwis astuda? Minu arwates see seisukoht, kui üteldakse, et Eestis tuleb tööstuse edendamine täiesti kõrwale jätta, on täiesti wildak seisukoht, sest seda ei saa kunagi kätte, et Eesti oleks ainult põllumajanduslik riik. Ja ka põllumajanduse arenemine nõuab kümneid aastaid. (K. Tonkman, põl.: No mis Teie põllumajandusest teate?) No mina arwan, härra Tonkman, et Teie sellest weel vähem teate. Nii siis, meie näeme, et ei ole mingisuguseid sihtjoone ülesse tõstetud selleks, et küsimust üldse selgitada. Meie majandus aga iga päewaga ainult laguneb ja laguneb ja seda peate isegi tunnistama. Ja paistab, et mitte ainult kommunistid ei ole need, kes selle üle rõõmu tunnewad, et meil majanduses pankrott kätte tuleb. Wõõrastusega tuleb tähele panna, et meil teised palju kaaluwamad ringkonnad mingisugustel põhjustel selle üle rõõmu tunnewad ja wõõrastusega waatan mina selle peale, et meil majanduselus on tooniandwad need isikud, kes omal ajal kodumaa tolmua maha pühkinud selleks, et Peeterburi minna spekulierima. Nüüd aga, kus nemad mitmesugustel põhjustel ei saa seal mitte spekulierida, on nemad siia kokku walgunud ja ennast siin

maksma pannud. Mina pean tunnistama, et meie majanduselu praegu nende inimeste käes on, kes omal ajal välja rändanud ja nüüd ajutiselt tagasi tulnud. Selle toetuseks, et nemad ajutiseks siia on tulnud, võib seda tuua, et nemad kõik katsed selleks teevad, et endid Wenemaal jälle üles upitada, kui mitte muidu, siis õllewabrikute ja teiste sarnaste ettevõtete abil. Ja ometi on meil praegu silmapilk sarnane, kus vähemalt kodanlised erakonnad patriotismi peavad ülesse näitama. Seda patriotismi ei saa nõuda töolistelt. Aga kus on siis meil Eestis praegu patriotism neil, kes endid tunnistavad patriootideks? Võib ütelda, vähe on Eestis neid, kes tõsised patrioodid. Need aga, kes sisse on tulnud ja nii kaua katsuwad Eestis olla, kui see neile tarvilik on, need ei ole mitte patrioodid. Mina olen kindel, et esimesel võimalusel, kui jälle Wene suur tagamaa awaneb, lähewad nad sinna tagasi. Nii kaua aga katsuwad nemad endid Eestis maksma panna ja toowad oma katsetega ainult majanduslikka raskusi esile. Neilt suuremat riigitruudust nõuda kui seda kommunistidel on, oleks täiesti ekslik. Mis sotsialistidesse puutub, siis minu arwates sotsialistid ei edwista kõigepealt oma patriotismiga. Sotsialistid on oma sotsiaalse seisukorra poolest siiski need inimesed, kes kõige rohkem kodumaa pinnaga seotud on ja neil ei ole kuhugile minna. Nemad teawad, et nad siin on ülesse kaswanud ja nemad teawad ka, et nende järeltulijatel on võimatu siit välja minna. Olukord on niisugune, et sotsialistid kõige rohkem rehkendawad selle kohaga, kus nemad enne on elanud, kus nad on üles kaswanud, kus nemad töötawad ja sellest seisukohast on sotsialistide esimeseks püüdeks elule niisugust jume anda, et siin ka elamise tingimised paremaks saawad. (K. Ipsberg, põl.: Katseid teewad.) Mina arwan, härra Ipsberg, et kui Teie siin seda küsimust tõsiselt wõtate, sotsialistidele etteheiteid teha mitte ei tarwitse. Mis puutub katsetesse, siis wõin mina teile ka ütelda, missuguseid katseid on sotsialistid Eesti riigis teinud. Sotsialistid ei ole kunagi majandusministeeriumi enese käes pidanud, välja arwatud Asutawa Kogu ajal, kus härra Köstner ministriks oli kutsutud. Praegu on seesama Köstner teie, see on põllumeeste rühma, majanduselus kõige kaaluwam, kõige parem, tehniliselt kõige täielikum kiirlaskja suurtükk. Seda on tema praegu ja mina ütlen, meie töö-

lisliikumisele on see kahjuks, et töölisliikumise eesotsas on olnud sarnaseid isikuid. Aga see nähtus tuleb igas erakonnas ette. Aga kui teie räägite katsetest, siis mina tõin selle näituse ette selleks, et sel ajal üteldi, et katsed tehakse, aga niipea, kui see härra läks teie poole üle, — niihästi „Kaja“ weergudel, kui teistes kohtades tunnistati kõik sennised etteheited tühjaks. Nii siis, härra Ipsberg, tuleb sotsialistidele etteheidetes katsete asjas ettevaatlik olla. Härra Köstner soowitab riigielus jälle neid samu abinõusid tarwitusele wõtta, mis tema omal ajal tarwitas.

Meie majanduselu läheb mäest alla ja kas on tõsiselt katsutud mingisuguseid kindlaid sihtjooni üles seada? Kas on nende tooniandjate ringkondade poolt kunagi öeldud, et nii asi edasi minna ei wõi? Kas on nemad üldse tõsist katset teinud selleks, et meie majanduselu kindlatesse rööbastesse juhtida? Seda tehtud ei ole. Mina isiklikult kaldun nende hulka, kes arwawad, et need inimesed, kes praegu wastutawad on, peaks wõima ühiselt töötada ja mina ei näe ka, et nüüd näituseks kristlaste ja põllumeeste wahel nii suur wahe on, et nemad ühiselt töötada ei saa. Umpi ja wampi wahe seisab ainult kahes tähes, ühel on wahetegijaks üks täht, teisel kaks tähte.

Töölisklassi seisukord on äärmiselt raske ja temal puuduwad igasugused wäljawaated. Siseministri walitsusabinõudega on töölisklassi eneseawalduse võimalus halwatud. Meie tööliste organisatsioonid on lõhutud ja tagajärg on see, et nemad seda abinõu, mis igas kultuurriigis lubatud, nimelt enesekaitse abinõu, tarwitada ei saa. Nemad ei saa majanduslikka nõudmisi üles seada ega saa ka koalitsiooni abil oma seisukorda parandada. Need võimalused puuduwad töölisklassil Eesti riigis täiesti. Kui mingisugune streik esile tekib, olgu see kas wõi mõni väikene kohapealne streik, kohe tembeldatakse see kommunistlikuks liikumiseks. Tuuakse kohe ette, et see ei ole streik oma seisukorra parandamiseks, waid siin on mingisugused wäljaspoolded põhjused mõõduandwad.

Waadake, nii on töölised täiesti alla surutud ja selle kõige tagajärg on see, et töölisklass osalt muutub apaatlikuks, osalt on töölisliikumine täiesti langemisel ja töölised lähewad kommunistlikkude hüüdsõnade järele. Kas see kasulikum on, kui sotsiaaldemokraatide juurde püsima jääda, selle üle mina waidlema ei hakka, sest teie

teate väga hästi, missugust seisukohta mina pooldan ja ega minu tõekspidamine ei tarwitse olla üldine tõekspidamine.

Waatame ka teisi asjaolusid, mis meie riigielus rahwa keskel tühimust esile toowad. Wõtame kõik korruptsioonilised nähtused, näituseks riigiwargused. Meile paistab, et ilutsetakse juba riigiwargustega selle asemel, et nende wastu wõidelda. Toodakse küll pikad lood ajaleheweergudel, kui üks wõi teine riigiwargus on ilmsiks tulnud ja üks wõi teine ametnik kuidagi sisse kukkunud, kuid tõsiselt ei ole selle peale mõeldud ega põhjusi uuritud, mispärast niisugused nähtused esile tulewad.

Kõige selle juures on meie rahwal väga suured maksukoormad kanda. Sotsiaalseid reforme ei ole selle aja jooksul olnud, wälja arwatud mõned üksikud seadused, nagu wiimane lastekaitseadus. Kuid ka need ei ole sarnased, mis nüüd tõsist edu tähendaksid. On arusaadaw, et sotsiaalseid reforme ei ole. Kuid suuremal klassil, nagu seda on töölisklass, on võimalus wõetud nende reformide kättesaamise eest wõitlemiseks. Meie elame praegu ikka weel sõjaaegses waimus. Nimmelt on sõda olnud teatud osale kodanlisele klassile kullasooneks. Sõjaaeg, kus töölisklass heidetakse kõigesuuremasse wiltsusse, aitas selleks kaasa, et warandused weel suurema hoolega koondatakse üksikute isikute kätte, igasugustest kõlbuse ja õiguse põhimõtetest mööda minnes, sest kus on tegu miljonitega, jääwad need kaks põhimõtet — õigus ja kõlblus — hoopis kõrwale. Nagu näeme kestab meil sõjaajast päritud waim edasi. Meil on terve rida inimesi, kes ei hooli meie riigi tulewikust, kes ei hooli meie rahwa wiltsast majandusest ja sotsiaalsest seisukorrast, waid kes kõigist nendest hädadest ja wiltsustest hoolimata katsuwad isiklikka huwisid taga ajada ja sellejuures ühtegi abinõu ei wali.

Ja kõik see sarnane seisukord ongi õieti üheks eeltingimiseks, mispärast töölisklass ei suuda oma wabadusi kaitseda. Teistel tingimistel ei käidaks meie töölisklassiga nii ümber, nagu seda on praegu toimetatud, kuid töölisklass, nagu ma tähendasin, on nõrk, tema õieti lamab praegu täiesti maas ja sellepärast on täiesti arusaadaw, et poliitilisi wabadusi ei wõi seal olla, kus maksmas on täieline majanduslik orjus. Meie töölisklass on majanduslikult täiesti orja seisukorras. Meil nüüd õieti poliitilist wabadust praegu

riigis ei walitse, meil on küll põhiseadus maksew, kuid põhiseadus — konstitutsioon — iseenesest ei anna weel mitte midagi. Inglise Lowell ütleb, et sõna „konstitutsioon“ tarwitatakse selleks, et ühes ehk mitmetes autoriteetlikkudes dokumentides ära määrata riigi poliitilise korralduse aluseid. Seda on meil ka tehtud, aga see ei ole mitte täielikult korda läinud — mujal riikides, ega ka meil, sest tegelik elu praegu käib peaaegu alati meie põhiseaduse wastu, põrkab tihtipeale selle põhiseaduse waimuga kokku, mis seal ette nähtud, põrkab tihtipeale isegi põhiseaduse paragrahwidega kokku, nagu seda ka käesolewal korral meie põhiseadus täiesti rippuma on jäänud seepärast, et teda mitte ei täideta.

Mis nüüd nende surweabinõudega kätte saadud, mis meie juures on tarwitatud, kas sellega on nüüd kommunistlik liikumine löödud, kas on ära hoitud, et kommunistlik liikumine uuesti pead ei tõstaks? Arwan, et teie peate kõik tunnistama, et tänapäew ei ole kommunistlik liikumine Eestis mitte nõrgem, kui sel päewal, kui need ühisused suluti. Sellega, kui awaliku ühisuse sulute, sellega, kui inimesed aetakse põranda alla, loodakse igatahes weel halwem seisukord, kui ta seda enne oli. Seda peate ka teie tunnistama. (Wahelhüüe: On pogriss!) Mis puutub nüüd sellesse, et üksikud inimesed pogrissse pistetakse, siis see töölisliikumise üldse tähtis ei ole, see on töölisliikumise harilik nähtus. Töölisliikumine ei rehenda üksikute inimestega ja ka kommunism on teatud kindla programiga töölisliikumine, seda teie salata ei saa ja samuti peate teie tunnistama, et sellest liikumisest ikkagi proletaarlaste osa wõtawad. Kui nüüd üks tööline pannakse pogrissse, siis on harilik nähtus, et tema asemele tulewad kaks. Näituseks kui pannakse pogrissse isa, siis tema naine, tema poeg, tema õde ehk wend saab selle ühiskonna wastaseks, kes selle perekonnapea pogrissse wiis, sest kusagil ei tunta seda pogrisssepanemist nii rängalt kui töölis-perekonnas, sest töölis-perekonna ainukene ülespidamise võimalus on isa ja kui isa ära wõetakse, siis on sellega see proletaarline perekond äärmiselt raskesse seisukorda pandud, tema aetakse weel raskemasse ja hirmsamasse seisukorda, kui tema enne oli. See raske seisukord loob juba sarnase meeoleolu, mis olewa ühiskondliku korra wastane ja sunnib neid inimesi selle korra wastu waenuja-

lale asuma. Nii et see pogrissimepanemine on küll üks abinõu, mida kohtupraktikas ja walitsuswõimude poolt tarwitatakse, kuid tema ei ole alati kaugeltki mitte mingisugune arstimisabinõu. Kui seda pogrissimepanemist ettewaatamatalt toimetatakse, siis wõib see ainult kahju tuua ja seda usun mina käesolewal korral kindlasti.

Üks osa ühisustest on lahti jäetud ja uus siseminister oli arwamisel, et wõib olla küll, kui täiendawad andmed tulewad, weel üks osa töölisühisustest tegewuswabaduse saab. Seda teed on käidud ka teistel maadel, kus on ette tulnud töölisliikumise wastu wõitlemine sel teel, et töölisühisused sulutakse. Üks osa töölisühisustest pannakse kinni, teine jäetakse lahti, talitades põhimõtte järele — jaga ja walitse. Sellega loodakse ainult teatud wastolu töölisühisuste wahel puhkudel, kui ühed ühisused sulutakse, teistele aga tegewuswabadus jäetakse. Waadake, mis nüüd kommunistid oma ajakirjanduses selle kohta kirjutawad. Need ühisused, mis lahti jäeti, olla kollased, olla sotslikud ja jumal teab, mis weel. Selle sulgumiseega antakse teatud ühisustele ainult isemoodi wärw. See aga, kui nüüd niimoodi talitatakse, nagu praegu, et pärastpoole on wõimalus üht kui teist ühisust awada, siis annab see teguwiisi tunnistust sellest, et ei ole küllalt ettewaatlikult talitatud, on rikutud kodanikkude wabadusi, kodanikkude õigusi liiga kaalumata. Seda peab ka tunnistama nende ühingute sulgumise juures, minu arwates on see täiesti ülearune samm, mida mitte teha ei oleks tulnud juba sellepärast, et kõik need ühisused kutsutakse ühe, kahe wõi kolme aasta jooksul uuesti ellu ja mis siis kõige sellega kätte on saadud? Et see, kui ühisused ühel päewal suluti, nende liigete peale kuidagi hästi mõjuks, et see nende liigete keskel riigitruudust kaswataks, seda mina ei usu, uskugu seda need, kes uskuda tahawad. Mina üldse ei usu, et nüüd töölisliikumist saaks wägiwaldsete abinõudega alla suruda, see ei ole läinud warem korda teistes maades, see ei ole korda läinud ka meil ja see ei peagi õieti mitte korda minema.

Nii siis, sisuliselt küsimuse peale waa- dates, peab tunnistama, et härra endise siseministri samm täiesti otstarbekohatu oli ja meie riigihuwide seisukohalt täiesti hukkamõistetaw peaks olema.

J. Wain (sd.): Mina teeks selle küsimuse juures ainult paar ääremärkust neis

osades, mis senni tõealustel ei seisa. Meile on paremalt tiwalt nii Riigikogus mitmel puhul, kui ka eriti ajakirjanduses etteheiteid tehtud, et sotsiaaldemokraadid ei pidada mitte wõitlust kommunistidega oma aadete eest. Sellepärast ollagi tingimata loomulik nähtus, et maatööliste ühingud kommunistide kätte üle lähewad. Mina aga arwan, et see üleminek etteheidete tegijatele õieti tarwilik on, et just oodatigi aega, millal need ühingud üle läinud oleks. Selleks tarwitati isegi kaitsepolitsei summasid kommunistide toetamiseks, et ükskord töölisliikumist sulguda ja mitte kui kommunistlikku liikumist, waid kui töölisliikumist üldse. Juba töölisliikumise kandmine klassi wõitluse aluselt, mis wõib riigi olemasolu piiridesse mahutada, wõitlusesse riigi olemasolemise wõi mitte-olemasolemise eest on puhtakujuline prowokatsioon. Kommunistidel ei olnud huwi töölisliikumisest kui niisugusest, waid mingisugune muu huwi. Meil on siitsamast Riigikogu kõnetoolilt kommunistid mitu korda toonitanud, et Eesti riigi olemasolemine nende inimeste arwates pooleski tarwilik ei ole; ja kahjurõõm, mis nende ajalehtedes alati ette toodakse, kriipsutab sedasama alla. Ja see kahjurõõm igasuguse majandusliku kitsikuse, igasuguse nurjamineku puhul on weel suurem, kui „Kaja“ kahjurõõm praeguste majanduslikkude kitsikuste puhul. Tegelikult on kommunistide tegewus senni olnud õieti weekandmine maaliidu weskile. Kõik need süüd, mida töölisühisustele nüüd ette heidetakse, nende 12. punktiga ühinemine, üldliiduga ühinemine, mis ka praeguse härra siseministri arwates peaks olema kohtule süüdistamise aluseks, kui ta ühingu sulgumist wõi mittesulgumist otsustada tahab, kõik need ei saanud awalikuks weebruarikuus 1924 a., waid need üksikud asjad olid juba aastate kestel kõne all. Ja kui need ühisuste sulgumise põhjuseks olid, siis, nagu siin juba väga õieti tähendati, oleks wõidud neid ühisusi ammu sulguda. Need loosungid olid aga tarwilikud wõitluses töölisliikumise wastu ja neid wõitlusabinõusid salliti niikaua, kui teatud tagajärjed kätte saadi, ja need tagajärjed olid, wõimalused töölisühisusi kinni sulguda. Sealjuures ei saa öelda, et kinni oleks sulatud tõepoolest need ühisused, mida wõiks tunnistada kardetawateks. Härra siseminister ütles, et „siseminister tarwitas õigust ühinguid ajutiselt sulguda,

sest et ühingute tegewus wõib kardeta-waks saada". Ma küisins praegu koha peal järele oma rühmaseltsimehe Jõeäär'i käest, missugused ühingud Saaremaal suluti. Ta tähendas, et Saaremaal suluti warentegutsenud ühingud, kuna aga te-gutsema jäid ühingud, mida organiseeris I Riigikogu liige kommunistlikust rühmast härra Hansen. Järjekult, kui tahetakse seletada, et kommunistlik liikumine Eesti riigile kardetaw on, siis oleks loomulik, et kommunistlikud ühingud oleks sulutud ja teised alles jäetud. Ma wõiks teile tuua arwusid teistest kohtadest; aga ma ei läheks mitte nende ühingute juurde, kellega minul sidemeid ei ole, ehk puudu-likud on, waid ma tooks andmeid nendest kohtadest, kus nad wõrdlemisi täpsed on. Rkl. Schütz kirjeldas teile Hummuli töö-lisühisuse seisukorda, ma wõin wäga hea eduga käsitada teise Riigikogu walimise andmeid, sest walimisest ei ole ju kuigi palju üle ühe aasta möödas ja see mee-le-olu, mis siis walitses, walitseb ligikaudu ka praegu. Kui praegu paras aeg arwati olewat töölisteühisuste sulgumiseks, siis selle-pärast, et kaalulaud kommu-nistide pool enam allapoole ei liigu, et põhjust ei ole enam loota, nagu wiimased tööliste-ühisused läheksid sinna poole üle.

Hummuli wallas anti 211 häält sot-siaaldemokraatidele, 112 häält iseseiswatele sotsialistidele, see on kokku 323. Kom-munistidele anti ainult 14 häält, sellega siis sotsialistidele 50,3, kommunistidele 2,2 protsenti. Need 14 inimest kes ühe walla piirides laiali, ei tarwitse weel sugugi sotsialistide mõju all olewas töölisteühisuses liikmeks olla, ja loomulik, et nad seal ei olnudki. Kui 2,2% walla elanikkud-est oma hääled kommunistidele andsid, siis ei ole sellepärast küll weel põhjust arwata, et töölisteühisus seal riigile kar-detaw oleks.

Samuti anti Sangastes sotsiaaldemo-kraatidele 551 häält, iseseiswatele sot-sialistidele 65 häält, kokku 616, see on 44,1%. Kommunistide protsenti ei ole ma siin ära märkinud, aga wõimalik, et seda seal isegi ei olnud. Töölisteühisus seal suluti.

Kuikatsis on sotsiaaldemokraatidele antud hääle protsent 41, iseseiswatele 6,2 ja kommunistidele 5,1. Sotsialistide hääle kõrwal teeb kommunistide hääle arw sotsialistide häälest wälja ainult $\frac{1}{11}$, Hummulis oli see $\frac{1}{25}$. Siis minu rühma-

seltsimehe Ast'i koduwallas on kommu-nistide hääle arw sotsialistide omadest $\frac{1}{8}$, Tsooru wallas $\frac{1}{10}$. Tsooru ühingu kohta tähendas härra siseminister, et see olla uuesti awatud.

Minu koduwallas on antud sotsiaal-demokraatidele ja iseseiswatele 28,9% häälest, kommunistidele 5,5%. Olen selle töölisühisuse liige ja raske oleks sealt kommunistide leidma hakata. Aga härra Einbund'il on palju teisem waatewinkel kommunistide leidmiseks; tema leiab neid igalt poolt. See loogika on pärit siit pa-remalt tüwalt, ja maaliidu loogika teeb kommunistiks iga sotsialisti, ja sot-sialistiks teeb isegi rahwaerakondlasi, tarwi-likul korral isegi kristlasi, näiteks härra Linnamägi (J. T e m a n t, põl.: P o o l - w e n d a i k k a o n.)

Isegi sarnane ühing, kes wäljaspool paistis kommunistlikuna, isegi see wald ei saa olla sugugi hädaohtlik, näiteks Suure-Kõpu wald, kus kommunistidele $\frac{1}{2}$ kõigile töölisparteidel antud häälest anti. Siis on sulutud weel Sürgewater ühing, kus anti kommunistidele $\frac{2}{7}$ sotsialistidele antud häälest. Sulutud on weel Riidaja ühing, kus hääle protsent wäga imelik on. Sotsiaaldemokraadid said kõigist hää-lest 58%; iseseiswate hääled ei ole mul mitte märgitud; kommunistid said 4 häält, sellega null komma millegiga protsenti. Tarwastus anti sotsiaaldemokraatidele 46,6%; kommunistidele anti 69 häält, see teeb 841-he hääle kõrwal $\frac{1}{11}$ -ik.

Kui aga nüüd arwesse wõtta, et sulu-tud just need ühingud, suluti eestkätt, kus kommunistlikku hädaohtu riigile pooleski olla ei saa, kus teda mingisuguste andme-tega põhjendada ei wõi, siis peab parata-mataalt järeldama, et sulgumise otstarbe midagi muud oli kui kommunistliku häda-ohu kõrwaldamine. Sulgumise juures tuleb wäga iseloomulik, minu arwamise järele teadlik eksimine ilmsiks. Ühingute sulguja, härra endine siseminis-ter Einbund teab, et töölisühingud regist-reeritud ainult maatöölise ühingu liidus nagu mõnede parteide ühingud registree-ritud keskkomitees. Tegelikult see aga nii ei olnud. Waewalt wõis üle 100. ühingu kohta niiwõrd ekslikud andmed olla, et sarnaseid fakte otsekohe peapeale kee-rata wõiks. Kuigi see nii oleks, siis peaks ütlema, et kaitsepolitsei ei wääri pärast seda enam wähegi tõsisemat summat eel-arwes, kui ta sisemist poliitilist liikumist niiwõrd pealiskaudselt ja niiwõrd eks-likult tunneb.

Mis aga puutub sellesse, et ühingu üldliidu juures registreeritud wõisid olla, siis ei ole see kellegile saladus, et töölistekeldris kõige jõuga püüti näidata, et liikumine, mis selle keskkoha ümber koondund, elaw on. Missugused vajadused selleks on, seda teab wist härra endine siseminister ja ka praegune: selle selgituseks on väga palju andmeid olemas. Üks juhtumine on väga hilisest ajast, nimelt nõupidamine omawalitsuste walimiste eel. Ma mäletan, tean väga hästi, et sotsiaaldemokraatide ja iseseiswate sotsialistide parteide esitajad nendelt nõupidamistelt ära läksid, nähes, et nõupidamised muutuwad kommunistlikuks miitinguks, nagu neid ikka peetud on. Kuid kui ükskord koosoleku teisel poolel ilma sotsialistide osawõtmiseta wastuwõetud otsused ajalehte tulid, siis wõis sealt lugeda, et nõupidamistel on wastu wõetud need ja need otsused, ja järgmises lõikes oli, et nendest nõupidamistest wõtsid osa niisugused ühingu ja siis sotsiaaldemokraatliku partei keskkomitee ja linnakomiteede ning iseseiswa sotsialistliku partei esitajad. Tingimata oli niisugune üldistamine selleks, et nii wälis- kui ka seespool asjale rohkem mõju anda. Ma arwan, et meie ametiasutused sarnast sihilikku talitamist oma tegewuse aluseks panna ei saa waid et neil reaalsed andmed olema peaks. Kui aga olewatest andmetest wälja minnes siseministri samme hindama hakata, siis peab ütleva, et sihilikult lasti kommuniste tegutseda, et ühingute enamus teatud wärwi omandaks, ja kui ta selle oli omandanud, siis pea kõik suluti. Seda on nüüd ka kätte saadud.

Juhataja **K. Wirma**: Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 12.30 min.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 12.45 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Wain**.

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

K. Einbund (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Juba kolmandat koosolekut kõneleme meie arupärimisest kommunistlikkude ühingute sulgumise asjus ja ühenduses sellega ka wiimaste arreteerimiste asjust. Kaunis hulga aega oleme selle

peale kulutanud. Aga kui meie seda kõrwa seame täna päewakorral olnud küsimusega, mida käsitas põllutööminister erakorralise teadaande kaudu, siis oleks see kaugelt wäheha tähtsusega praeguses olukorras, kui küsimine meie põllumajandusliku praeguse seisukorra kohta. Selles asjas ei antud aga rühmade poolt wõimalust isegi üheks korraks sõna wõtta järgmisel koosolekul, hoolimata sellest, et meie poolt sellekohane ettepanek tehti. Põllumajanduslik seisukord oleks siiski kõne alla wõinud tulla, aga sellekohast wõimalust rühmade poolt tänasel koosolekul mitte ei antud. Meie kuulsime härra põllutööministrilt, et asi sugugi mitte nii halb ja hull ei olewat, aga meie wõiksime ütelda näiteks loomade suuremise asjus, et weel täna meie lehetoimetuses käisid inimesed ja kurtsid, kuidas neil 9 loomast 7 on surnud. Statistikat meil ei ole. (A. Jõeäär, sd.: Selle pärast on töölisühingud siis sulatud?) Nii et mina tahtsin ainult teatawa paralleeli tõmmata, kuidas meie mitmesuguse mõõdupuuga asju mõõdame. Aga kui juba kolmel koosolekul oleme kõnelenud kommunistidest, siis tahtsin mina lõpuks ka mõne sõna selle kohta ütelda. Oleme wõinud huwitusega kuulda, kuidas kõnelejad pahemalt poolt, härra Johanson ja teised, kogu aeg peatuwad endise walitsuse tegewuse juures, kui seaduswastane see olnud, kui wõrd tema põhiseaduse wastu on tegutsenud, sealjuures aga unustades täiesti, mis wastas praegune siseminister. Sellepärast seaksin ma uuesti praegusele walitsusele küsimise: kas praegune walitsus on tunnistanud eelmise walitsuse sammud selles asjas õigeks, wõi ei ole tunnistanud. Kui kõnelejad pahemalt poolt siin süüdistawad eelmist walitsust, nagu näiteks täna härra Johanson, öeldes, et see täiesti õnnetu samm olnud, see tähendab, et endise siseministri samm täitsa õnnetu, riiklikult hukkamõistetaw, seaduse wastu käiw, isegi põhiseaduse wastu käiw. Kui meie nõnda kõneleme, siis peaksime ainult ühe järelduse tegema, et kui praegune walitsus wähegi seadusest lugu tahab pidada, kui tema wähegi põhiseadust austada tahab, siis oleks pidanud ta muutma kõik endise walitsuse otsused selles asjas ja wiimase kui ühe. Aga ma ei kuule mitte wähematki etteheidet selles asjas praegusele walitsusele. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Praeguses walitsuses on ka endised walitsuse liik-

med!) Seal on uued liikmed, siseminister ei ole mitte endine, kellel siin kõige suurem sõna on ütelda — aga meie ei kuule mitte, et praegune walitsus oleks karwawäärtki muutnud endist korraldust. (Wahel hüüe pahemalt poolt.) Lubage, see on kõik minu ringkirjade ja juhtnõõride põhjal tehtud, mitte täppi ei ole sinna juurde antud. (M. Martna, sd.: Kas Teil on kahju....) Ei mitte seda, mina tahan korralikud tagajärjed kogu sellest asjast tõmmata. Kui teie ütlete, et mina, kui ka endine walitsus oleme talitanud põhiseaduse wastaselt, riiklikult hukkamõistetawalt, siis on selge, et kui niisugusele walitsusele järgneb teine walitsus, siis peab see teine kõik eelmise walitsuse seaduswastased otsused muutma, sest ma ei kujuta ette, et riigis seaduswastane kord wõiks ühel silmapilgulgi maksta...

Ma ei kujuta seda enesele ette. Härra Johanson'ile ja härra Gustawson'ile, ning teistele kõnelejatele pahemalt poolt ei ole wastu waieldud, ei ole seda ka walitsuse poolt tehtud. Järjelikult leian ma, et tunnistatakse härra Johanson'i wäljaastumine õigeks. Kas tunnistatakse praeguse walitsuse poolt, et siin on seaduslikult, samuti ka põhiseaduslikult talitatud? (J. Piiskar, is.: Arupärimine uuele siseministrile suusõnalisel kujul. J. Temant, põl.: Ärge Teie rääkige, Piiskar, seal ühtigi. J. Holberg, põl.: Piiskar'il löi pikne pähe, kõrwetas kõik juuksed ära.) Kui see nii on, siis mispärast ei ole kõike seda muudetud, mis enne Teie arwates seaduswastaselt tehtud. Edasi peatas härra Johanson mõnesuguste riigipoliitiliste ja majanduspoliitiliste olukordade ja põhiwaadete juures, just kui kõrwalt illustreerides olukorda. Mis meie peame tegema, et kommunismi ei oleks. Selles asjas olen mina Riigikogus waremalt mitu korda sõna wõtnud ja kui see on nüüd esitatud tänasel koosolekul uuesti minu nimega ühenduses, siis praegusel korral ei tunne vähematki kohustust wastama hakata, waid olen arwamisel, et uus walitsus peaks oma waated ja arwamised ka siin kohal awaldama, sest igatahes need küsimused on uuele walitsusele ette seatud, mitte aga endisele walitsusele. Minu arwamise järele ei ole seadusega ega põhiseadusega mitte wastoluliselt talitatud ja sellepärast oleks asjata härra Johanson'il otsida wahet minu endiste kirjatööde wahel

1918 aastast, ja nende seisukohtade wahel, mis olid siis, kui siseministeeriumi juhtisin. See raamat, mida tsiteerisite, põhjendab seadusliku riigikorra nõuete ülesseadmisel. (Wahel hüüe pahemalt poolt.) Härra Johanson siin täna tsiteeris seda, mina pean sel puhul oma seisukohta awaldama. Minu teada ei ole ma kogu siseministeeriumi juhtimise ajal seadustest üle astunud nii, nagu seda härra Johanson kõneles. Kui arwatakse, et teisisi, peaks wastutusele wõtmine järgnema, mida ma julgeksin ka oodata. Nagu mina kuulnud olen, olla ka sellekohane ettepanek pahemalt poolt tehtud — endist siseministrit seaduswastase tegewuse eest wastutusele wõtta. Oleks minul üpris heameel, kui teie oma häältega ja wõib olla ka weel teiste häältega, wõimaluse annaksite mul kohtualusena olla. (L. Johanson, sd.: Toetage seda ettepanekut!) Ma jätaksin siiski seda Teie otsustada.

Lõpuks, asjaliku õiendusena peaksin tähendama, et siin oli puudutatud üht meie majanduslikku tegelast ja nimelt „Eesti Majanduse“ toimetajat. Ma pean tähendama, et härra Köstner meie erakonna liige ei ole ja kui tema ühes, ehk teises lehes kirjutusi awaldab, siis teeb seda tema ikka oma nime all. Ja minu teada, kirjutab tema kõigis lehtedes. Kas tema kuhugile erakonda kuulub, seda ma ei tea, aga meie erakonda ta küll ei kuulu. (L. Johanson, sd.: Aga Teie mõistate ta õigeks.)

A. Jõeäär (sd.): Wäga lugupeetud rahwasaadikud! Eelkõneleja, endine härra siseminister seadis kategoorilise küsimise üles uuele walitsusele, kas praegune walitsus tunnistab eelmise walitsuse sammud õigeks ja kui tema seda mitte ei tee, siis mispärast ei ole walitsus neid seaduswastaseid samme heaks teinud, otsuseid mitte ära muutnud ja leidis, et tema teades mingisugust wastolu põhiseadusega ja ka teiste makswate seadustega ei ole endise walitsuse sammudes ja kui seda oleks, siis oleks tema wäga rõõmus, kui teda wastutusele wõetakse ja selgeks tehtaks, milles seaduste rikkumine seisab. Mina alguses, kui mina seletasin põhjusi, miks seletused arupärijaid ei rahuldanud, tõin ette ka need kaalumised, mis meie rühmal olid selle põhjenduseks, et käesolewal korral seadusi tõepoolest on rikutud. Lõpuks tahan lühidalt paari sõnaga alla kriipsutada, milles see seaduste rikku-

mise tuum seisab ja toonitan siinjuures weel kord, et riigis, kus on olemas seadused, olgu need seadused head, ehk olgu nad halwad, need seadused peawad olema selleks, et neid täidetakse senni, kui nad ära muudetud ei ole ja et neid seadusi mitte jalge alla ei tallataks. Mida kõrge- mal kohal seisab riigi wõimukandja, seda rohkem peab tema seadusi austama, sellega oma alamatele head eeskuju andes. Nüüd küsime, kas on käesolewal korral tegemist seaduse austamisega ja seaduse täitmisega. Meile seletatakse, et ametiühisuste ruumide sulgumine ja kinnipitsee- rimine oli tarwilik tõenduste alalhoidmi- seks, ometi on selge härra ministri enda seletusest ja ka neist asjaoludest, mida ma täiendawalt wõin ette tuua, et need ruu- mid suluti 8 päewa hiljem, siis, kui seal kõik oli wälja wiidud ja kui seal midagi enam alles ei olnud. Rkl. härra Piiskar oli seal juures, kui need ruumid lahti tehti ja wõiks tõendada, et need ruumid olid tühjad. Seal oli weel sodi maas, mis ei olnud mingisugune asitõendus ja mis tõendab, et need ruumid olid ka siis tüh- jad, kui need kinni pitseeriti. Mina tahak- sin nüüd wastust saada selle küsimise peale, missuguse seaduse põhjal siin on talitatud. Siin wõib tõepoolest juttu olla wastutusele wõtmisest, oma ametipiiride üleastumise ja kriminaalseaduste para- grahwide rikkumisest. (J. Temant, põl.: Miks teie seda ei tee?) Olge lahked ja hääletage meie ülemineku-wor- meli poolt, siis aitate meil seda teha. (J. Holberg, põl.: Miks teie ei kaeba?) Mina ei ole mitte kinni pitsee- ritud. (Naer.) Ja sellepärast ei ole mul põhjust kaebada, aga neilt kinnipitseeritud ühisustelt on, kahjuks, kaebamise wõima- lus ära wõetud. (Hulgalised wa- helhüüded.) Härra Temant, Teie olete üks parematest juristidest ja wõite tõendada, et kui on ühisus sulatud, siis ühisusel, kui juriidilisel isikul ei ole wõi- malust seaduslikus korras wolikirja wälja anda ja mina küsiksin nüüd, kuidas need kinnipitseeritud ühisused wõiksid kaeb- tust tõsta. Nemad ei saa ei koosolekut kokku kutsuda, ei saa kellegile wolitust wälja anda, et tarwilise kaebtusega esi- neda. Teie olete neile teed kinni pannud.

Teise arupärimise kohta peab tähendama, et neil kinnipitseeritud ühisustel oli wõimatu ennast kohtus kaitsta. (J. Holberg, põl.: Härra Jõeäär, minge ühe hea adwokaadi juurde ja see juhata.) Teie poole,

härra Holberg, mul küll ei tarwitse pöö- rata. (J. Holberg, põl.: Küsige Temant'i käest.) Minu arwamise jä- rele on need seaduserikkumised olemas, on tõeks tehtud ja minu äratundmise jä- rele on need seaduserikkumised mitte nii- wõrd uuest walitsusest ära rippuwad, waid need on „wampi“ teine kül- g, „wampi“ skorpioonid, mida ta tarwitas organiseeritud tööliste wastu, kes selle majanduspoliitikaga mitte rahul ei olnud. Meie poolt esitatud ülemineku-wormel mingisugust umbusaldust uuele walitsu- sele otsekohe ei sisalda, sest osalt on wa- litsus need sammud tühistanud, 21 töö- lisisusust, keda härra Einbund kinni pani, on wabastatud ja seda on teinud, minu teadmise järele, praegune walitsus, praeguse walitsuse ajal on see samm tehtud. Kui aga endine härra siseminister ise seda tegi, siis on ta sellega enesele kõigehal- wema tunnistuse andnud, kui otsustamata on tema sarnaseid samme astunud, millel meie töolisteliikumises suured ja ras- ked tagajärjed. Riigikogu enamus wõib nende wäidete põhjal, mida rkl. härra Liigand ette tõi, et kõik on korras, kõik pit- serid on pealt ära wõetud, et kui mõni ühisus kinni on, ega see midagi ei tähenda, wõib lihtülemineku-wormeli poolt hääle- tada. Kuid mina ütlen, sellega annaks Riigikogu enamus tulewastele põlwelele kõigehalwema tunnistuse oma arusaami- sest õiglusest.

Juhataja K. Wirma: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Einbund'il.

K. Einbund (põl.): Otsuse täitmise korral anti ühtlasi ringkiri, et järele wa- datakse politseijaoskonna ülemate eneste poolt, kas ühe wõi teise ühingu protokol- lides leidub otsuseid, millega nemad mõ- nesuguseid kohustusi kannawad ühendu- ses kommunistlikkude keskkorraldustega. Kui sellekohased awaldused protokollides leiti, siis pidi niisugusel korral otsus täit- misele minema. Nõnda koha peal üksikuid ühinguid järele waadates, ongi selgunud, nagu ma siin kuulen, et 20—21 ühingu ei ole niisuguseid andmeid olnud, sellepärast nemad ka ajutisele seismapanemisele ei määratud, mis oli kokkukõlas juba enne- antud ringkirjaga.

J. Luur (krst.): Austatud Riigikogu liikmed! Mina kaldun natukene kõrwale sellest, mis siin käsil on, aga lühidalt wõtan ma sõna ühe osa meie kodanikkude kaitseks, kelle kohta täna siit Riigikogu

kõnetoolilt on tarwitatud sõnu, mida mina isiklikult loen kibedateks ja walusateks. Selle osa kodanikkude nimi on optandid, kes Wenemaalt on tulnud Eestisse suurel arwul. Ma olen juba mitu korda Riigikogu kõnetoolilt kuulnud sõnu, mis mina walusateks pean, just rohkearwuliste Wenemaalt tulnud optantide kohta. Ka täna austatud Riigikogu liige härra Johanson tarwitas niisuguseid ütelsi optantide kohta, et need ei olla mitte tõsised patrioodid, nad oodata aga seda aega, millal saaks jälle Wenemaa lihapottide juurde tagasi minna jne. Minule näib, et sarnased sõnad ei ole küllalt õiglased. Wõtame, näiteks, selles suhtes Inglismaa, Prantsusmaa ja Belgia, siis peame küll tunnistama, et seal niisugust waadet oma alamate peale, kes asumaades ja teistes riikides tegutsenud, ei ole; nende peale ei waadata, kui teisejõrgu kodanikkude peale, kellel õigus pole awalikust elust osa wõtta. Ma sain tänasest kõnest nii aru, et Wenemaalt tulnud optandid, Eesti riigi kodanikud, ei tohiks Eestis, nii öelda, awalikust elust osa wõtta, nad peaksid end kõrwale hoidma ja seda just sellepärast, et nad sel ajal, kui Eesti riik loodi, siin ei olnud, ega selle tõttu Eesti riigi ülesehitawast tööst pole suutnud osa wõtta. Ma pean selle kohta ütleva, et neil isikutel, kes omal ajal Eestist wälja on läinud, mitmesuguseid põhjusi wäljarändamiseks on olnud.

Juhataja K. Wirma: Ma saan aru, kui Teie selle küsimuse kohta faktilise märkuse teete, aga kui pikemalt selle juures peatama tahate hakata, siis juhin Teie tähelepanu selle peale, et see küsimus päewakorras ei ole.

J. Luur (krst.): Ma tarwitan seda kui faktilist märkust nende sõnade kohta, mis täna siit pahemalt poolt on öeldud. Ma tahtsin tähendada selle peale, et ma ei hakka wäljarändamise põhjusi analüüsima, see wiiks liig kaugele ja siis on mulle ka selle kohta weel hoiatus tehtud. Tähendan ainult, et need kodanikud, kes Wenemaalt Eestisse tagasi tulnud, niisama õigustatud on awalikust elust osa wõtma, nagu teisedki kodanikud. Optandid, peab tunnistama, on nii mõndagi oma teenistusega ja seltskondliku liikumisega Eestis ära teinud ja nii mitugi auku täis toppinud, mis teistel oleks raske olnud täis toppida. Kui meie wõtame haridusala, muusika ja tehnikaala, siis näeme, et

siin optantide tegewus silmapaistwaks on saanud. Kui rääkida Wenemaa lihapottidest, siis wõiksin ainult seda tähendada, et neil, kes Wenemaalt tulnud, oleks ainult tarwis olnud Wenemaa enamluse riigiwoolu tunnustada, siis oleksid neil kõik lihapotid lahti olnud, kuna nüüd haritlased, kes sealt suure raskusega ära tulnud, sarnaste raskustega, millest siin ei ole aimugi, on oma waranduse ära kaotanud, sugulased tee peal ära surnud, pogrides istunud jne., jne., kuid kõik see ei ole neilt ära wõtnud soowi tulla kodumaale. Ma tean wäga palju juhtumisi, kuidas karanteenis on käidud optante otsimas.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Luur, kutsun Teid päewakorrale.

J. Luur (krst.): Et nad kas ühel ehk teisel kohal riigi- wõi omawalitsuse teenistusse astuksid. Kui mina seda räägin, siis ma ütlen seda ainult sellepärast, et öelda mõne sõna nende isikute kaitseks. Mina arwan, et see mitte õiglase pole, mõelda et kõik need Wenemaalt tulnud isikud wäärt pole Eesti awalikust elust osa wõtma. Mina arwan, et mõnedki optandid oma tegewuse ja tööga on näidanud, et nendel on õigus, koht ja wõimalus Eestis elada ja tegutseda. Kui aga sotsialistid arwawad, et ainult nemad see õige maasool on ja et nemad patenteeritud isamaalased on, siis jään mina oma isearwamise juurde.

Juhataja K. Wirma: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Johanson'il.

L. Johanson (sd.): Mina ei ole täna mitte ühe sõnagagi puudutanud meie optante, ei ole ka seda öelnud, et optandid ei wõi awalikust elust osa wõtta. Mina olen ainult sellepeale tähelepanu juhtinud, et meie majanduselus on wäga tooniandwale kohale sattunud inimesed, kes on Peeterburis ärilises elus olnud ja kes on siia tulnud, ennast maksma pannud, kuid praegu jälle ennast Peeterburi poole wälja sirutawad. Teie saite minust, härra Luur, teisiti aru.

Siseminister Th. Rõuk: Wäga austatud Riigikogu liikmed! Endise siseministri härra Einbund'i poolt tehti etteheide praegusele walitsusele, et ta ei ole awaldanud oma seisukohta, kuiwõrd seaduslik oli ruumide pitseerimine ja kuiwõrd seaduslik oli ajutine ühisuste ja seltside sulgumine. Ma pean ütleva, et see

on täiesti ära teenimata, minul on kahel korral juhused olnud seda seisukohta avaldada.

Mis puutub ruumide pitseerimisse, siis on teada, et need pitseeriti jaanuari lõpul. Esimest korda võeti need ruumid kaitsepolitsei alla 21. jaanuaril ja kui ma mäletan 30. ja 31. on määrused pitseerimise kohta tehtud ja juba 18. märtsil wabastati nad.

On üldiselt teada, et uus walitsus kinnitati 26. märtsil, nii et selles küsimuses võib olla praeguse walitsuse seisukoht puhtteoreetiline, temal võib olla puhtteoreetiline tähtsus. Kui palju seaduslikult on õigustatud ruumide pitseerimine, selle seisukoha awaldas minna. Walitsuse seisukoht on, et kohtuwõimudel või politseiwõimudel, kui nad kohtuwõimude eest tegutsewad, on teatawatel juhusel õigus ruume pitseerida, kui seda asjaolud nõuawad. Kui palju oli õigustatud pitseerimine tol korral, selle kohta puudub walitsusel igasugune võimalus seisukohta wõtta, sest terwe see materjal on praegusel korral kohtuwõimude käes ja on teada, et walitsusel puudub õigus küsida aruandeid kohtuwõimude käest. See küsimus võib keerleda ainult teoreetilistel alustel, kuiwõrd maksew seadus seda lubab. Samuti on ka teine küsimus, ühingute ja liitude sulgumise küsimus. Need seltsid ja ühingu, mille kohta selgus, et nemad ei ole oma põhikirjast kõrwale kaldunud; et nemad ei ole makswa seadusega wastollu sattunud, nende kohta on ajutise sulgumise määrusi muudetud. On 22 määrust muudetud seltside ja ühingute sulgumise kohta ja ettepanekud kohtutest on tagasi wõetud. Walitsuse seisukoht selles asjas, mida ma kolmat korda awaldan, on, et makswate seaduste järele, praeguse walitsuse arusaamise järele on siseministril õigus ajutiselt ühinguid sulguda kunni kohtuotsuseni. Jäädawalt sulguda, seda õigust siseministril ei ole. See oleks üldistes joontes walitsuse seisukoht, nii ühes kui teises küsimuses.

Juhataja **K. Wirma**: Asjalikuks õienduseks on sõna rkl. Einbund'il.

K. Einbund (põl.): Pean kahjatesema, et härra siseminister minust nii aru sai, nagu oleksin mingisuguse etteheite teinud oma küsimiste esitamisega. Mina ei ole vähematki etteheidet praegusele walitsusele teinud, waid pahemalt poolt on kogu aja mind süüdistatud seaduswas-

talises olekus ja talitamis, siis tahtsin mina weel kord küsida walitsuselt, et kas see tõesti nõnda on, sest mina pean rohkem usaldama praegust walitsust kui teid pahemalt poolt, kas on see seaduswastane või mitte. Järjekult oleksite Teie pidanud pöörama oma küsimistega praeguse walitsuse poole, mitte aga minu poole, sest praegune walitsus on lõpuotsustaja selles asjas. Palun seda mitte mingisuguseks etteheiteks walitsusele lugeda.

Juhataja **K. Wirma**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Martna'l.

M. Martna (sd.): Mina sain siseministri seletusest härra Einbund'i kahjuks nõnda aru, et siseminister küll ütleb, et õigus siseministril ühinguid sulguda on, aga kas see sulgumine sel korral tõepoolest seaduste järele on sündinud, selle kohta jättis härra siseminister oma seisukoha awaldamata.

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on rkl. Einbund'il faktiliseks märkuseks.

K. Einbund (põl.): Niisugust tagajärge, nagu härra Martna teeb, minu seletusest kuidagi tõmmata ei saa... (K. A s t, sd.: J ä r e l d u s t!)... Noo, ütleme järeldust, Teie tunnete keelt paremini. Härra siseminister ütles, et kohus on juba oma otsuse teinud, järjekult pidi siis ka endisel ministril õigus olema. (W a h e l h ü ü d e d p a h e m a l t p o o l t.) Siseministri sammude kohta on otsus tehtud. Ja kui minu otsus ümber lükatud ei ole, siis on see teguwiis seaduslikuks loetud.

Juhataja **K. Wirma**: On esitatud järgmised ülemineku-wormelid: Rkl. Jõeäär'i ettepanek: (Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma ja iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma nimel.) „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse seletust Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma ja iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale 229 töölisühisuse sulgumise asjas leiab Riigikogu, et endine siseminister K. Einbund töölisühisuste sulgumisel makswaid seadusi rikkudes oma wõimupiirist üle on astunud ja läheb päewakorras edasi.“

Rkl. Jõeäär'i ettepanek: (Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigi-

kogu rühma nimel.) „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastust Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt esitatud arupärimise peale ametiühisuste ruumide sulgumise asjas leiab Riigikogu, et ametiühisuste ruumide kinnipitseerimisel kaitsepolitsei põhiseadust ja maksmaid kohtupidamise seadusi rikkudes oma wõimupiiridest üle on astunud, teeb Wabariigi Walitsusele ülesandeks samme astuda süüdlaste wastutusele wõtmiseks ja läheb päewakorras edasi.“

Rkl. Jürna ettepanek: „Riigikogu tunnistab siseministri seletuse töölisorganisatsioonide sulgumise asjus mitterahuldawaks ja läheb päewakorras edasi.“

Rkl. Liigand'i ettepanek: Panen ette päewakorras edasi minna järgmise lihtülemineku-wormeliga: „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastamise Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei ja iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühmade arupärimiste peale ametiühisuste ruumide ja 229 töölisühisuse sulgumise asjus, — läheb päewakorras edasi.“

Kawatsen hääletamisele panna ülemineku-wormelid selles järjekorras, nagu ma nad ette kandsin. Hääletamisele tuleb rkl. Jõeäär'i ülemineku-wormel, mis käsitab 229 töölisühingu sulgumise asja. (Hääletatakse.) Ülemineku-wormeli poolt on 17 häält, wastu 21, sellega on see tagasi lükatud. (J. Piiskar, is.: Kas kommunistid olid poolt wõi wastu?)

Hääletamisele tuleb rkl. Jõeäär'i ettepanek, mis käsitab ametiühisuste ruumide sulgumist. (Hääletatakse.) Poolt on 17 häält, wastu 22, sellega on see ülemineku-wormel tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb rkl. Jürna ettepanek. (J. Piiskar, is.: Palume ette kanda!): „Riigikogu tunnistab siseministri seletuse töölisorganisatsioonide sulgumise asjus mitte rahuldawaks ja läheb päewakorras edasi.“ (Hääletatakse.) Nähtawana mausega on see ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb rkl. Liigand'i poolt esitatud lihtülemineku-wormel. (Hääletatakse.) Nähtawana mausega on see ülemineku-wormel wastu wõetud.

13. Wabariigi Walitsuse wastamine Saksa-Balti erakonna Riigikogu rühma arupärimise peale maaseaduse § 11 ja § 12 põhjal wõõrandatud inwentaari eest tasumaksamise asjus.

Põllumajandusminister **A. Kerem:** Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kuna arupärimises puudutatud küsimus peasjalikult endise walitsuse tegewust puudutab, siis wastaksin lühidalt arupärimise lõpus esitatud küsimiste peale.

1) Missuguse aluse on wõtnud Wabariigi Walitsus wäljaarwamisel määrustes 31. märtsist 1920, 22. aprillist 1921, 28. aprillist 1922 ja 13. aprillist 1923 kinnitatud wahekursi Wene rubla ja Eesti marga wahel wõõrandatud inwentaari eest tasumaksamise jaoks?

Walitsuse 1920 a. otsuse motiivides loen sõna-sõnalt järgmist: Ülemaltähendatud kursi ettepaneku põhjenduseks oleks komisjonil järgmist ette tuua:

Põllumajandusliku inwentaari — uue — keskmine turuhind oli 1919 a. Eesti markades keskmiselt 25 korda suurem, kui hind 1914 a. Wene rublades oli. Kuid ei ole kõik wäärtused omas hinnas nii kõrgele tõusnud. Palgad näituseks, on ainult 10-kordseks tõusnud, üürid 2,5 kordseks, liikumata waranduste — hoonete hind 10-kordseks. Talude rendilepingute uuendamisel kawatsetakse ennesõjaaegset renti 10-kordseks tõsta. Nii hinna tõusmist üksikute wäärtuste liikide juures kokku wõttes saame üldise koeffitsiendi, mis kõigub 10 ja 15 wahel.“

Neid motiive aluseks wõttes, määratakse Wabariigi Walitsuse poolt 1920 a. kohta 1 Wene rubla — 20 Eesti marka.

1921 a. motiividest toon ette tähtsamad üksikud kohad, mis järgmiselt kõlawad:

„Käesolewaks aastaks ettepanewat kursi, 1 Wene rubla 1914 a. — 40 Emk. wälja arwates on silmas peetud:

1) Praegust marga sisemaalset ostujõudu. Marga wäärtus põllumajandusliku inwentaari hindade juures on langenud wõrreldes minewa-aastasega umbes poole wõrra. Niisama on wäliswaluuta turuhind tõusnud ligi pooleni. (Minewal aastal LW. — 1 nlsrl. — 750, tänawu umbes — 1500, — praegu 1320.“

Motiivide lõpus öeldakse järgmist: „Mis puutub suurpõllumeeste seltsi poolt ettepanud andmete kohta Emrk. kursi määramiseks, millest wälja paistab, et Wene rubla kurs kõrgem peaks olema,

siis ei saa põllutöoministerium seda küllalt kaaluwaks pidada, arwesse wõttes, et likwideeritaw inwentaar detailselt hinnatakse, mis igal juhtumisel suurema summa wälja teeb, kui müües mõisa inwentaari komplektina. Selle põhjenduseks wõib tähendada, et põllutöoministerium Alatskiwi mõisa rentnikult Bergmani'lt ja Adma mõisa rentnikult Toiwo Roosilt, kelle inwentaar maaseaduse põhjal riigistamisele ei kuulunud, inwentaari wabal kokkuleppel läinud aastal ostes, selle eest mitte palju rohkem ei maksnud kui maaseaduse põhjal riigistatud inwentaari eest teistele mõisaomanikkudele.“

Nii on 1921 a. kurs kindlaks määratud 1 Wene rubla — 40 Emrk. 1922 a. otsuste motiivides räägitakse järgmist:

„Esiteades siinjuures määruse kawa 1922 aasta suurmaapidamiste likwidatsiooni juures aluseks wõetawa Eesti margakursi kohta seletab põllutöoministerium järgmist:

Maareformi teostamise määruste § 30 märkuse põhjal („Riigi Teataja“ nr. 32 — 21) määrab suurmaapidamiste likwidatsioonil aluseks wõetawa Eesti margakursi iga aasta Wabariigi Walitsus. Selle määruse põhjal oli läinud aasta likwidatsiooniks määratud kokkukõlas 1920 a. kursiga, arwesse wõttes marga kõikumist — üks Wene rubla = 40 Eesti mrk. („Riigi Teataja“ nr. 32 — 21 a.) Põllumajanduse produktide ja tarbeainete hinnad on wiimase aasta jooksul langenud keskmiselt 30% wõrra. Nii Eesti tarwitajate ühisuste keskuhisuselt saadud andmete järele on põllutööriistade ja masinate hinnad käesolewa aasta aprillikuus madalamad sama aja hindadest läinud aastal ca 29,9%; põllumajanduse keskuhisuse „Estonia“ andmete järele on praegused wiljahinnad — 41%, piimasaadused — 11% ja lihhinnad — 35% madalamad, kui läinud aastal; Eesti seemnelja ühisuse andmete järele on seemnelja hinnad keskmiselt langenud wiimase aasta jooksul 50% wõrra. Kuigi mõnesuguste teiste tarbeainete hinnad endises kõrguses püsiwad, ehk vähem alanenud on, kui põllusaaduste tarbeainete hinnad, ei saa neid mõõduandwateks pidada, sest et kurs ainult põllumajandusliku inwentaari ja saaduste hindamiseks tarwilik. Sellekohaselt tuleks margakursi käesolewa aasta likwidatsiooniks arwates õiglaseks määrata: 1 Wene rubla = 28 Emk. Et aga arwepidamist hõlbustada oleks wõimalik ilma suuremat kahju sünnit

itamata huwitatud pooltele kursi fikseerida — 1 Wene rubla = 30 Emk. Eestimaa põllumajandusliku seltsi märgukiri 4. aprillist k. a. nr. 172 tuleks tähele panemata jätta maaseaduse §§ 11 ja 12 põhjal. Ei oleks ka õiglane nende wäheste mõisade inwentaari, mis weel likwideerimata, teistsuguse põhimõtte järele hinnata, kui suurema osa mõisade inwentaari, mis hinnatud 1920 ja 1921 a.“

Wabariigi Walitsus on siiski ettepanekut sedawõrd muutnud, et on määranud inwentaari likwidatsiooni hinna kursiks mitte üks rubla — 30 Emk., waid 1 rbl. — 40 Emk. Motiivide kohta ei ole kirjalikku andmeid olemas. 1923 a. on sama kurs alles hoitud, kuna majanduslik olukord enam-wähem ühtlane. Et ka 1924 a. jooksul mingisuguseid erilisi muudatusi sündinud ei ole ja tarbeainete hinnad enam-wähem ühesugused, ning Eesti marga ostujõud ühesugune wõrreldes eelmiste aastatega, siis ei olnud praegusel walitsusel endise walitsuse poolt määratud kursi kohta wõimalik käesolewal aastal muudatusi ette wõtta, olgugi et teatud wäheste protsendi wõrra kõikumisi on ette tulnud, aga nagu meie wõime näha 1922 aastal, kus tarbeainete hinnad tuntawalt olid langenud, ei pidanud Wabariigi Walitsus sel korral mitte otstarbekohaseks kursi muuta selle järele, sest ei ole ju aasta algul, millal kurs kindlaks määratakse, weel selge, kas nüüd aasta jooksul sama kurs püsib, wõi wäikseid kõikumisi annab. Ja sellepärast on peetud seda joont kinni, et inwentaari wõõrandamise hinda määrata wastawalt sellele, mille alusel suur osa mõisade inwentaari wõõrandatud. Iseenesest ei oleks ka õiglane üksi nendele hinda suurendada, kelle mõisad kõige pikemalt alles on püsinud, sellega neid kasulikumatesse tingimistesse seades, wõrreldes nendega, kelle inwentaar ja mõisad maareformi teostamise algusel, tähendab hulga warem, üle wõeti. Sellega loen ka arupärimises ülestõstetud teise küsimuse wastatuks.

C. Schilling (saks.): Härra ministri wastus meid ei rahulda, et aga seda tähtsat küsimust küllalt läbi töötada, teen ettepaneku läbirääkimisi järgmise arupärimis-koosoleku päewakorda wõtta.

Juhataja K. Wirma: Ettepanek on tehtud läbirääkimisi edasi lükata järgmiseks arupärimis-koosolekuks. (H ä ä -

letatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud. Sellega on käesolew päewakorrapunkt läbi.

14. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisettepanek Wabariigi Walitsusele sõjaministeeriumi mehaanikatöökodades päewapalkade vähendamise kohta.

(Arupärimisettepaneku tekst:

„Sõjaministeeriumi mehaanikatöökodade ülema käsukirjaga 14. märtsist s. a. tähendatud töökodades tükitööde hindamisel aluseks wõetud palganormid,

mille järele I grupi I kategooria tööline keskmise töowiljakuse juures päewas teenib 114 m. 64 p. + 30%, aga ära muudetud endine korraldus, mille järele iga keskmise töölise töö normaaltund wäljaõppinud treialitel, elektrotehnikutel, tiseritel ja lukuseppadel hinnati 40 mrk., ehk 320 mrk. päew.

II ja III kategooria tööliste palgad on wastawalt vähemad ja algawad 96 mk. 80 p. päewas, kuna endiste normide järele isegi mustatöölised raskemate tööde peal 30 mk. tunnis tasu said, see on — 240 mk. päewas.

Sarnane üle 50% ulataw töötasu vähendamine elukalliduse tõusu ajajärgul ei ole lubataw ja tekitab õiglustatud meelekibedust.

Nõuame Wabariigi Walitsuselt seletust:

1) Missugustel põhjustel on töötasu vähendamine ette wõetud? ja

2) Kas kawatseb Wabariigi Walitsus sõjaministeeriumi mehaanikatöökodade ülema korraldust ära muuta?

Tallinnas, 28. aprillil 1924 a.

Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel:

A. Jõeäär.

J. Woiman.

L. Johanson.“)

A. Jõeäär (sd.): Wäga lugupeetud rahwasaadikud! On wastuwaidlemata tõsiasi, et tööpalgad wabrikutes ja töökodades meil wiimaste aastate kestel alati on alla elatismiinimumi püsinud. Selle aastaid kestnud ebaloomuliku seisukorra tagajärjel on tööliste majanduslik seisukord muutunud täiesti wäljakannatamatuks. Korteriolud on äärmiselt wiletsad, riided muutuwad räbalateks, sest wäga

palju töölistest on sunnitud oma paremaid hilpe turule wiima selleks, et leiwale jätku muretseda. Ja selle peale waatamata tuleb tööliste perekondadel kannatada alatoitluse all. Toiduainete wäljaweo tõttu on elukallidus wiimasel ajal järjekindlalt tõusnud ja nii nagu näeme Eesti statistika wiimases numbris ettetoodud tabelist, näitab turuhindade üldindeks tõusu 1923 a. juulikuust peale. Möödaläinud aasta lõpul langes raha ostujõud üle 10% ja ka wiimasel ajal awal dab mark langemise tendentsi, see tähendab, et nendegi wäheste markade eest keh w tööline täna terve ühe kümnendiku wõrra vähem wõib saada, kui ta seda sai mõni kuu tagasi. Arusaadawalt peaks wastawalt elukalliduse tõusule palgad tõusma ka siis, kui need loomulikud olid, sest töölisel loowad wabrikutes oma tööga teatud reaalseid wäärtusi juurde, mille turuhind wastawalt elukalliduse tõusule tõuseb, ja sellepärast peaks loomulikult nende loojate waew wastawalt tasutud saama, kuid seda enam põhjust oleks nõuda palkade tõstmist wastawalt elukalliduse tõusule juhtumisel, kui endised palgad näljapalgad olid, nii nagu meil. Ja milgil tingimisel ei wõiks kõnet olla palkade vähendamisest. Meil aga tõendawad needsamad statistilised andmed hoopis wastupidist. Tööliste palgad kõigil tööaladel langewad wiimasel ajal järjekindlalt ja eriti suur langus algab 1923 a. augustikuust. Sellega walmistatakse meil töölistest järjekindlalt nõndanimetatud „Lumpen proletariaati“, kelle keskel kommunistlik propaganda kõige paremat pinda leiab.

Käesolewa arupärimise põhjuseks on asjaolu, kus täiesti erakorraliselt on talitatud. Sõjaministeeriumi mehaanikatöökodade ülema käsukirjaga 14. märtsist s. a. on nendes töökodades tükitööde hindamisel aluseks wõetud palganormid, mis maksma pandi 4. märtsil 1921 a. ja mis wahepeal olid ära muudetud. Wõrrelge 1921 a. märtsikuu dollari, naelsterlingi, wõi kuldrubla wäärtust 1924 a. omaga, siis näete, mis niisugune muudatus tähendab. Uute normide järele, mis nüüd maksma pandi, saaks I grupi I kategooria tööline keskmise töowiljakuse juures päewas 114 mk. 64 p. pluss kõige rohkem 30% tükitöö eest. Kuid II ja III kategooria töölisel on palgad wastawalt weel vähemad ja need algawad peale 96 margast 80 p. päewas. Endised normid, mis senniajani mehaanikatöökodades makswad olid,

olid järgmised: väljaõppinud töölised, treialid, sepad, shleifijad, optikerid, mudelitegijad ja kõrgelt kvalifitseeritud lukusepad said 40 marka tunnis, mis 8-tunnilise tööpäeva juures tegi välja 320 mk. päewas. Need hakkawad siis nüüd saama 140 marga ümber, kuna teised: puusepad, lihtlukusepad, maalrid ja sadulsepad weel vähem saawad ja mustatöölised, kes senni said raskemate tööde pealt 30 mk. tund, see tähendab wõisid 240 mk. päewas teenida, need saaksid nüüd natukene üle 100 marga päewas. Siin peame tõsiselt küsima, missugused põhjused sundisid sarnast erakorralist sammu astuma. Ja alguses ettetoodud põhjendusi, elukalliduse tõusu silmas pidades ja margakursi langust arwesse wõttes, oleks wõinud vähemalt loota, et siin palgad, kui neid mitte tõsta ei kawatseta, siis vähemalt endiseks oleks pidanud jääma. (M. Martna, sd.: See ei ole mitte enam wamp, waid wampiir). Sõjaministeriumile lubati kõik tema krediitid eelarwe järele wiimase pennini. Mehaanikatöökodade jaoks määratud summadest mingisuguseid mahaarwamisi ei tehtud, tööhinnad, mis olid aluseks wõetud eelarwe kokkuseadmisel, olid kalkuleeritud selle palganormi järele, mis minewal aastal maksis ja mida nüüd enam kui poole wõrra on vähendatud. Need tööhinnad, peab tähendama, on küll wõrdlemisi wäga iseäralikud nende eelarwete kokkuseadmise juures wõetud. Sel puhul oli juhus eelarwe arutamise juures niihästi 1923 kui ka käesolewal aastal seda ette tuua. Näituseks oli mehaanikatöökodade eelarwe järele ühe lihtsa tooli walmistamise hinnaks arwatud enam kui 1600 marka. (M. Martna, sd.: Kas seal toolisid ka tehakse?) Jah. — Kalkulatsioonid olid kokku seatud ja nende kokkuseatud kalkulatsioonide järele läks lihtne tool maksma 1600 marka, kuna Luther'i juures moodsed kantseleitooli wähe üle 700 marga maksma läks, arwates sinna juurde ka materjaal. Kalkulatsiooni juures oli materjaal arwatud kallimaks, kui terve tool Luther'i juures, niisama ka töö oli kallim kui terve tooli hind Luther'i juures.

Sõdurite kappide walmistamise juures — neid walmistatakse praegugi seal mehaanikatöökodade juures — oli eelarwes ette nähtud kapi töörahaks 470 marka. Tegelikult makseti töö eest, tüki wiisi walmistamise juures, 300 marka. Tähen-dab, wõrdlemisi kalli hinna juures, mis

aluseks oli seatud kalkulatsioonides ja suurendatud 50% wõrra, nende kalkulatsioonide järele nõuti krediiti ja saadi krediiti. Kõige selle peale waatamata, et mehaanikatöökodad praegu üldse tööhinna väljaarwamise juures arwesse ei wõta kaudseid kulusid, sellepärast et need kantakse kõik riigi poolt, — kujunewad seal tööhinnad siiski wõrdlemisi kallimatena kui teistes eraettewõtetes. Kalkulatsioonides wõiks arwesse wõetud saada ainult tööhind ja tööliste palk, sest mehaanikatöökodad ei maksa protsenta kapitaali eest, mida töökodad sinna sisse on mahutanud. Kõik wiimane kui penn antakse riigilt eelarwe korras. Selle tõttu peaksime nüüd täie õigusega küsima, missugustest põhjustest välja minnes käesolewal juhtumisel asuti tööliste palgade kärpimisele; kuhu need lähewad ja mida sel teel tahetakse saada. Mehaanikatöökodades walmistatakse ka eratöid. Nende eratööde arwestamise juures tulewad arwesse wõtta kõik need kaudsed kulud, mis riik kannab. Selleks lisatakse arwetele teatud protsent juurde. Kuid sennini ei ole riigi eelarwes näha olnud, et riigile oleks sisse tulnud need eratööde walmistamisest saadud summad. Tuleb küsida, kuhu sarnased summad jääwad ja kuhu jääb see waheraha, mida nüüd saadakse enam kui 100%-dilise tööliste päewapalkade vähendamisega. Siinjuures peab juhtima tähelepanu selle iseäraliku asjaolu peale, et nende töökodade juhtimises tähtsat osa mängiwad isikud, kellel mitte just kõige parem kuulsus ei ole. Näituseks on seal härra Kahlberg, kellel iseäraline kalduwus shokolaadi järele teatawasti olemas on, juhtiwal kohal ametis, ja tema ülem tarkus selles, et ta töölistele, kes tema poole pööras protestiga palgade vähendamise wastu, seletas, et töölistele rohkem riidet tarwis ei ole kui üks sinine pluus kahe aasta peale, millega ta nii äriku pühapäewal käia wõiks. (M. Martna, sd.: Et Kahlberg briljante osta wõiks.) Nähtawasti härra Kahlberg'i arwates wõiwad tööliste naine ja lapsed Aadama ülikonnas käia. Kui sarnaste mõtetega, sarnaste põhjendustega tööliste ette tullakse ja neile sarnaseid wäiteid ette tuuakse nende palgade vähendamise puhul, siis on arusaadaw, et sellega täiesti õigustatud meelepaha töölistes esile kutsutakse ja kuna siin tegemist on riikliku ettewõttega, siis pöörab see meelepaha otsekohe esimeses jones riigi wastu, kes selle eest ka otsekohe

wastutaw peab olema. Riik peaks oma etteawõtetes eeskju andma eraetteawõtetele, kuid siin näeme meie hoopis wastupidist. Siin tahetakse palkade kärpimises ette minna isegi teistest meil töötawatest eraetteawõtetest metallitööstuse alal, kus siiski wiimaste statistiliste andmete järele keskmine töötasu oli jaanuarikuus 32,7 marka tund, see on umbes see sama, mis oli ette nähtud selles määruses, mis ära muudeti. Nüüd on aga see keskmine tunnitasu umbes 15—17 marga peale tunnis alandatud. (M. Martna, sd.: Eraetteawõtetes?) Ei, mina kõnelen mehaanikatöökodadest, mis on riigietteawõte, eraasutustes on tema, nagu ma juba ütlesin, 32,7 marka tund, jaanuarikuus oli tema nii. (M. Martna, sd.: Riik annab eeskju!)

Sarnase erakorralise talituswiisi juures peaks küllalist põhjust olema sõjaministeeriumi käest aru pärida selle üle, missugustel motiividel niisugune erakorraline wähenemine on ette wõetud, sest selle tagajärg wõib olla peale üldise tööliste majandusliku seisukorra langemise ka see, et nad poliitiliselt äärmisesse erakonda tõugatakse, see on minu arwates ainus tagajärg, mida sarnase talituswiisiga kätte saadakse ja sarnast talituswiisi meie ei tohiks oodata walitsuselt, kes peaks huwitatud olema, et töökojad, mis määratud on sõjaministeeriumi ülesannete täitmiseks, korralikult töötaksid. Neid töökodasid peetakse niiwõrd tähtsateks riiklikust seisukohast, et isegi ära keelatakse tööliste seda rääkida, kui palju nemad palka saawad. See on nüüd üks wiimane ja wärskem korraldus selles töökojas, kus tööliste tähelepanu selle peale juhatakse, et kõik, mis seal sünnib, on saladus ja tööline ei tohi ka kodu naisele sellest rääkida, kui palju temalt palka maha on wõetud. See korraldus on nähtawasti tehtud sellepärast, et kardetakse, et satub ehk edaspidi Riigikogu kõnetooli weel mõni teade sellest, kuidas seal talitatakse, nagu ta praegu siia sattunud on. Sarnaste drakooniliste abinõudega ei suudeta aga nende tööliste rahulolematust kõrwaldada.

Kõigil neil põhjustel nõuab Eesti sotsiaaldemokraatliku töölispartei Riigikogu rühm Wabariigi Walitsuselt seletust, missugustel põhjustel on töötašu wähenemine ette wõetud ja teiseks, kas kawatseb Wabariigi Walitsus sõjaministeeriumi mehaanikatöökja ülema korraldust ära

muuta. Teen ettepaneku arupärimist wastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: Panen ette kantud arupärimise-ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse). (M. Martna, sd.: Nüüd näeme, kuidas meie kodanlised erakonnad „wampi“ toetawad!) See arupärimise-ettepanek on saanud 23 häält poolt, seega ei ole tema wastu wõetud.

15. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Tartumaa endisele I-se ringkonna walitsejale härra Jürman'ile antud kahe normaaltalu kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„1922 aastal kaotati Luua mõisas, Tartumaal I-se ringkonna walitseja koht ära, sellega wabanes ka ringkonnawalitseja palgamaa 1 normaaltalu.

Endisele ringkonnawalitsejale härra Jürman'ile on antud 1 normaaltalu, kui eesõigustega maa-saajale, kuid praegu kasutab härra Jürman ka endise ringkonnawalitseja palgamaad edasi.

Kahe normaaltalu andmine ühele riigiametnikule sünnitab koha peal ilma maata jäänud sõdurite ja mõisatöölise keskel õigustatud meelekibedust ja protesteerimist mitteõiglase maareformi teostamise üle.

Palume Wabariigi Walitsuselt seletust:

1) Missugusel alusel on endisele ringkonnawalitsejale kaks normaaltalu kasutada antud? ja

2) kuidas kawatseb Wabariigi Walitsus endisi Luua mõisa töölisi maaga warustada?

3) kas on Wabariigi Walitsuse arwates kõik maasoowijad maaga sedawõrd warustatud, et wõib ühele maapidajale weel teist normaaltalu anda?

Tallinnas, 13. mail 1924 a.

Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel.

A. Womm,
P. Schütz,
A. Kärner.“)

A. W o m m (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Põllutöoministeeriumi poolt on püütud mõisasüdameid wõimalikult suur-

tes kruntides wälja anda, eriti riigiametnikkudele, mis tihtipeale wäärnähtusi esile on toonud, maaseaduse ja selle teostamise määrustega wastollu sattudes. Esinedes käesolewa arupärimise-ettepanekuga Wabariigi Walitsusele pean tarwilikuks selgitada wäärnähtusi, mis Tartumaal Luua mõisamaade wäljaandmisel on ilmsiks tulnud. Endisele ringkonnawalitsejale härra Jürman'ile on Luua mõisast antud üks normaaltalu ühes endise mõisa härrastemajaga, mis härra Jürman'ile ära müüdi. Kui härra Jürman ringkonnawalitsejana ametis oli, siis kasutas tema peale selle weel teist normaaltalu palgamaana. 1922 aastal kaotati aga Luua mõisas esimese ringkonnawalitseja koht ära ja siis oleks pidanud ka ringkonnawalitseja palgamaa wabanema ja kohalistele maatajäänud sõduritele, ehk mõisatöölilistele wälja antama. Nüüd aga kasutab härra Jürman endist palgamaad edasi ja on niimoodi kahetalupidajaks saanud. Nende kruntide suurus on kokku 120 wakamaad, sellest põldu 80 ja heinamaad 40 wakamaad.

Peale selle on ka mõisa park ja pargiga ühenduses olew noor istutatud mets härra Jürman'i kasutada, sellest on park planeeritud nende kruntide külge ja mets on renditud karjamaaks. Pargi ja metsa suurus on kohapealt saadud andmete järel umbes 50 wakamaad. Siis on wõtnud härra Jürman weel Emajõe ääres „Kärkna“ luhast oma kasutada 15 wakamaad riigi tagawara-heinamaad. Nii siis on põllutöoministerium heaks arwanud ühele riigiametnikule, kes ise tegelikult maad ei hari, 200 wakamaa suuruse mõisa ühes hoonete ja inwentaariga kasutada anda. Luua mõisa wäljaandmisel pidid paljud sõdurid, kellel tasuta maasaamise tunnistus taskus, maast ilma jääma, niisama on ilma maata jäänud 5 perekonda endisi mõisatöölisi.

Iseäranis õigustatud meelegibedust on sünnitanud mõisadest inwentaari jagamine. Mitmed asunikud on pidanud ilma hobuseta jääma, kuna härra Jürman igast

mõisast omale paremaid loomi on walinud, nimelt:

Luua mõisast	3 hobust ja	8 lehma.
Roela mõisast	2 „	4 „
Pikjärwe mõisast	—	2 „
Puurmani mõisast	—	2 „

Kokku 5 hobust ja 16 lehma.

Käesolewal kewadel jagamisele tulewast Kaarepere mõisast on härra Jürman weel omale 3 lehma wälja walinud.

Sellega saaks tema siis kokku 5 hobust ja 19 lehma.

Et härra Jürman'il mingisuguseid suuremaid eesõigusi ei ole, kui harilikul maasaajal ja et tema isiklikult maad ei hari, oma allrentnikkudelt teoorjust nõuab ja renditud heinamaa pealt saadud heinad ära müüb, on andmeid, et ta riigi tagawara-heinamaalt saadud heinad on ära müünud 60.000 mk. eest, siis on koha peal ilmamaatajäänud sõdurid ja mõisatöölised sunnitud esinema õigus- tatud protestidega, et sarnane laiutamine ilma seadusliku aluseta ära peaks lõpetatama ja maa tema tegelikkude harijate kätte wälja antama. Ettetoodud andmete põhjal julgen loota, et lugupeetud Riigikogu liikmed käesolewat arupärimist toetawad.

Juhataja **K. Wirma**: Palun neid Riigikogu liikmeid, kes käesolewat arupärimist toetawad, kätt tõsta. (Hääletatakse.) (M. Martna, sd.: Tööerakonna süda tuksub ka!) Arupärimist toetawad 31 Riigikogu liiget, sellega on arupärimine wastu wõetud. (K. Ast, sd.: Palun korra kohta sõna.) Korra kohta on sõna rkl. Ast'il.

K. Ast (sd.) (kohalt): Teen ettepaneku koosolekut lõpetada.

Juhataja **K. Wirma**: Ettepanek on tehtud koosolekut lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2.15 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Abisekretäär **Osk. Köster**.

Abisekretäär **J. Wain**.

